మందారమకరందాలు

- డా॥ సి.నారాయణరెడ్డి

మందార మకరందాలు

బమ్మెర పోతన భాగవతం లోని
కొన్ని పద్యమందారాలకు మకరంద వ్యాఖ్యానం

డా॥ సి. నారాయణరెడ్డి

ప్రచురణ

తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానములు
తిరుపతి
1992

మున్నుడిమాట

• • • • • •

"మందార మకరందాలు" — అనే పదగుంఫనం చెవుల బడగానే తెలుగువారికి తత్క్షణం స్ఫురణకు వచ్చేది పోతన మహాకవి వ్రాసిన సుప్రసిద్ధ పద్యం!

పోతన కవిత్వాన్ని ఒక్క ముక్కలో మట్టసంగా కుదించి మదించి చెప్పమంటే — ఎవరైనాసరే — మందార మకరంద మాధుర్యం అంటారు!

"మందార మకరంద మాధుర్యమున దేలు మధుపమ్ము" — వంటి సుప్రసిద్ధ పద్యాలను, తెలుగునాలుకలపై తర తరాలుగా నలిగి నలిగి నానుడులుగా మారిన కవితలను మరి కొన్నింటిని ఏర్చి కూర్చి — అద్యతనాంధ్ర కవితా ప్రపంచంలో గేయ వాఙ్మయ సింధువుగా, సుకుమార సుందర సంగీత సాహితీస్రష్టగా— రసార్ద్రి రమణీయార్థ మాధురీమంత్రద్రష్టగా, సుగృహీత నామధేయులైన —

ఆచార్య డాక్టరు సి. నారాయణరెడ్డిగారు ఈ గ్రంథం సంతరించారు.

ఈ గ్రంథంలో పోతన మహాకవి మందార మకరంద మాధుర్యాలను డాక్టరు సి.నా.రె గారి హృదయంగమ వ్యాఖ్యాన పరిమళం మేళవించినది. ఇది సాహితీప్రియంభావుకుల అదృష్టవిశేషం!

ఇక— మందార మకరంద మాధుర్యాలు మరిగిన సహృదయులకు పోతన భాగవతం సొంతంగా చదవాలనే అభిలాష అంకురించడం సహజం. అదే తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానాలవారు కోరుకునేది

తిరుపతి,
అక్టోబరు 25, 1983.

జి. కుమారస్వామి రెడ్డి,
కార్యనిర్వహణాధికారి,
తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానములు.

*

సౌరభం

"లలితస్కంధము, కృష్ణమూలము, శుకాలాపాభిరామంబు, మం
జులతాశోభితమున్, సువర్ణసుమనస్సుజ్ఞేయమున్, సుందరో
జ్జ్వలవృత్తంబు, మహాఫలంబు, విమలవ్యాసాలవాలంబు సై
వెలయున్ భాగవతాఖ్యకల్పతరు వుర్విన్ సద్ద్విజశ్రేయమై."

భక్తికి మారుపేరుగా భాగవతాన్ని చెప్పుకుంటారు తెలుగువారు. దానికి కారణం దానిలో ఉన్న భక్తిగాథలేకాదు–బమ్మెర పోతరాజు కమ్మని కవిత్వం. స్వయంగా భక్తుడై భగవన్నామ స్మరణంచేతనే పారవశ్యాన్ని భజించే చిత్తంతో భగవంతుని ప్రేరణతో–భాగవతరచన చేపట్టాడు పోతన్న. కవిత్వం అతనికి కైవల్యసాధనం. కైవల్యం జ్ఞానంవల్లగాని కైవసం కాదు. నిర్గుణమైన బ్రహ్మాన్ని జ్ఞానంవల్ల పట్టుకోవచ్చు కాని, అది సర్వజనసులభం కాదు. అందరికీ అందు బాటులో ఉండేది భక్తి. భక్తి మార్గం మధురాతిమధుర మైనది. సగుణబ్రహ్మను సమాహితంతో సాక్షాత్కరించు కొనటానికి అంతకంటే సులభమైన మార్గం మరొకటి లేదు. 'నీవే తప్ప నితఃపరం బెఱుఁగ మన్నింపందగున్ దీనునిన్. రావే ఈశ్వర! కావవే వరద! సంరక్షింపు భద్రాత్మకా!' అని ఆక్రందించే ఏ భక్త చిత్తానికైనా భగవంతుడు ప్రత్యక్షమౌతాడు! భక్తరక్షణ కళాపారీణు డైన ఆ భగవంతుడు శ్రీమన్నారాయణుడు కావచ్చు. మూడడుగుల నేలను యాచించే ముగ్ధవటువు కావచ్చు. ముల్లోకాలను బొజ్జలో ఇముడ్చుకొన్న విశ్వరూపుడు కావచ్చు. భక్తుని భావనాపటిమ ననుసరించి భగవంతుడు బహురూపాలతో అవతరిస్తాడు. శిష్టరక్షణంతో పాటు దుష్టశిక్షణం కూడా చేస్తాడు.

భక్తి అనేది ఒకవిధమైన చిత్తపరిపాకం. ఆకలి అవుతున్న పసిబాల అమ్మపాలకోసం అలమటించినట్లుగానే మానవుని అంతరాత్మ అఖండచిన్మయానందంకోసం ఆరాటపడుతుంది. తియ్యని పాలకై తల్లిపాలిండ్ల కోసం తడిమే పసికూనలాగానే అంతరాత్మ ఆ అనిర్వచనీ యానందానుభూతికోసం అన్వేషణ ప్రారంభిస్తుంది. ఆ అన్వేషణలోనే అంతరాత్మ ఎంతో ఎదుగుతుంది. యౌవనంలో ఉన్న యువతి మనోహరుని మధురానురాగంకోసం ఎలా రతి భావాన్ని భజిస్తుందో, అన్వేషణలో ఆర్తమైన అంతరాత్మ అలా ఆ పరంజ్యోతి పరిష్వంగంకోసం పారవశ్యంతో పలవరిస్తుంది. ఇలా భగవద్రతితో పారవశ్యాన్ని చెందే పరిణతమైన చిత్తపరిపాకమే భక్తి. రతిచ్ఛాయ ఉండటంచేత పైకి అది శృంగారంగా కనపడుతుంది. కాని అది లోకంలో ప్రేయసీ ప్రియులమధ్య కనపడే భౌతికమైన రతి కాదు. జీవాత్మ పరమాత్మల సమైక్యం కోసం ఆంతరమైన చైతన్యం అభిలషించే అవ్యక్తమైన ఆధ్యాత్మిక రతి. అది పరిపూర్ణం. అఖండ ఆనందనిధానం. భాగవతంలో గోపికల ప్రణయతత్త్వం ఇదే.

> నల్లనివాఁడు, పద్మనయనంబులవాఁడు, కృపారసంబు పైఁ
> జల్లెడు వాఁడు మౌళిపరిసర్పిత పింఛమువాఁడు నవ్వు రా
> జిల్లెడుమోమువాఁ, డొకఁడు చెల్వల మానధనంబుఁ దోఁచె నో
> మల్లియలార! మీ పొదలమాటున లేఁడుగదమ్మ చెప్పరే?

అని గోపిక అన్వేషించింది గోపాలకృష్ణుణ్ణైనా, పరమార్థంలో పరమాత్మతత్త్వాన్నే! పైకి కనపడుతున్న ఈ స్త్రీపుంస భావంలో నుండి ఒక మధురమైన రతి భావం ప్రతీయమానం అవుతున్నది. ఆ రతి భగవత్పరంగా ప్రవహిస్తుండటం చేత భక్తిగా పరిణమిస్తున్నది. ఈ భక్తి ఇంద్రియపరితృప్తికోసం లక్షించిందికాదు. భవబంధవిముక్తికోసం ప్రవర్తించింది. వేణుగానలోలుని కళ్యాణ

విగ్రహాన్ని కన్నులారా గాంచిన ఆ గోపకాంతలు-పరమేశ్వరుణ్ణి దర్శించిన భాగవతోత్తములుగా పరమానందాన్ని పొంది. తరించారు.

> " క. హరి సురుచిర లలితాకృతిఁ
> దరుణులు గని ముక్తవిరహతాపజ్వరలై
> పరమోత్సవంబు సలిపిరి
> పరమేశ్వరుఁ గనిన ముక్తబంధుల భంగిన్. "

అని పోతన్న వర్ణించాడు! ఉద్దిష్టతాత్పర్యాన్ని ఉపమానంలో ఉంచి ఉజ్జ్వలం చేశాడు. శృంగారం యవనికగా భగవద్భక్తి లాస్యం చేసిన కవితారంగం భాగవతగ్రంథం!

భాగవతభక్తులలో తమోగుణ ప్రధానుడైన గజేంద్రుడున్నాడు: రజోగుణ ప్రధానుడైన ధ్రువుడున్నాడు: సత్త్వగుణ ప్రధానుడైన ప్రహ్లాదుడున్నాడు. రక్తితో ఆరాధించే రమణులున్నారు. రాజసంతో సేవించే రాజర్షులున్నారు. భిన్నరుచులు గల లోకం ఇన్ని విభిన్న ప్రవృత్తులు గల భాగవత భక్తలోకంలో ఎక్కడో ఒక్కచోట తన చిత్తవృత్తికి అభిన్నంగా ఉన్న సన్నివేశంలో రమిస్తుంది. అప్పుడు పరవశిస్తుంది. ఆ పారవశ్యంలో భక్తి ఉజ్జ్వలంగా వెలుగొందుతుంది. సర్వమానవ హృదయాంతరాళాల్లో భక్తి ప్రసూనాలను పరిమళింపచేసే సాహిత్యకల్పవృక్షం భాగవతమహాపురాణం.

బమ్మెర పోతన్న మహాభక్తుడే కాక సహజకవితాధురీణుడు కావటంచేత భాగవత భక్తులందరిలో తాను తాదాత్మ్యం చెంది కవితా వేణువును మ్రోగించాడు. అంతరాత్మలో తరంగితమయ్యే భక్తి భావలహరి కవితాస్రవంతిగా అతని నాలుకపై తురగలించి పద్యతరంగాలుగా భాగవతంలో ప్రవహించింది. అందువల్లనే మూలంకంటె ఊతని రచన మూడింతలు పెరిగింది.

"తనుహృద్భాషల సఖ్యమున్, శ్రవణమున్, దాసత్వమున్, వందనా
ర్చనముల్, సేవయు, నాత్మలో నెఱుకయున్, సంకీర్తనల్, చింతనం
బను నీ తొమ్మిది భక్తిమార్గముల సర్వాత్మున్, హరిన్ నమ్మి స
జ్జనుఁడై యుండుట భద్రమంచుఁ దలఁతున్ సత్యంబు దైత్యోత్తమా!"

అని ప్రహ్లాదుని నోట చెప్పించిన నవవిధ భక్తిమార్గాలనూ భాగ
వతంలో నవ నవోన్మేషంగా పోషించాడు పోతన్న. భగవద్విధే
యులైన భక్తుల నోట పరమరమణీయంగా భక్తిని పొంగించటమే
కాకుండా భగవద్విరోధుల నోటకూడా నిందలో స్తుతి నిగూఢంగా
అనుసంధించాడు పోతన్న.

భక్తి కవితలో రక్తి కట్టాలంటే శ్రవణం, సంకీర్తనం,
చింతనం అనే భక్తిమార్గాల కది పరిపోషకంగా ఉండాలి. కవితకు
లలితశబ్దసంయోజనంవల్లా, మధురాక్షరపునరావృత్తివల్లా, అను
ప్రాసయమకాది శబ్దాలంకార సంవిధానం వల్లా శ్రవణసుభగత్వం
అలవడుతుంది. ధారావాహితమైన కవిత్వంవల్లా భగవద్గుణ
సంకీర్తనంవల్లా, రాగరంజితమైన శైలివల్లా, అలవోకగా అవ
ధానం చేయగలిగే పద్యవిద్యవల్లా కవితలో సంకీర్తనకు సౌలభ్యం
ఏర్పడుతుంది. భావనాగంభీరాలైన అర్థాలంకారాలవల్లా, ఆలో
చనామృతాన్ని వర్షించే సార్థక పదప్రయోగం వల్లా, వ్యంగ్య
సౌరభాన్ని వెదజల్లే వాక్యవిన్యాసంవల్లా, అరటి పండొలిచి పెట్టి
నట్లు అభివ్యక్తం చేసే తాత్త్విక తాత్పర్యంవల్లా కవిత్వం పఠి
తలలో చింతనను రేకెత్తింపజేస్తుంది. బమ్మెర పోతన్న కవిత్వం
ఈ లక్షణాల నన్నింటినీ సలక్షణంగా సమన్వయించుకొన్నది.

'మందారమకరంద మాధుర్యమునఁ దేలు
మధుపంబు వోవునే మదనములకు ?'

ఇటువంటి రచనలోని మాధుర్యం శ్రవణాన్ని ఆకట్టుకుంటుంది.

'కమలాక్షు నర్చించు కరములు కరములు
శ్రీనాథు వర్ణించు జిహ్వ జిహ్వ'

ఇటువంటి రచనలో సంకీర్తనం స్వాదువుగా వినిపిస్తుంది.

ఇందుఁ గలఁ డందు లేఁ డని
సందేహము వలదు, చక్రి సర్వోపగతుం
డెందెందు వెదకి చూచిన
నందందే కలఁడు దానవాగ్రణి వింటే !'

వంటి పద్యాలు పఠితల్లో తాత్త్వికచింతనాన్ని పేరేపించే హృద్య పద్యోపనిషత్తులు.

'అమ్మలఁ గన్న యమ్మ, ముగురమ్మల మూలపుటమ్మ, చాలఁబె
ద్దమ్మ, సురారులమ్మ, కడుపాఱడిపుచ్చిన యమ్మ, దన్ను లో
నమ్మిన వేల్పుటమ్మల మనమ్ముల నుండెడియమ్మ, దుర్గ, మా
యమ్మ కృపాబ్ధి యిచ్చుత మహత్త్వకవిత్వపటుత్వసంపదల్.'

వంటి పద్యాల్లో కనపడే వృత్త్యనుప్రాసం వట్టి శబ్దాడంబరం కాదు. పఠితలను మైమరపించే సమ్మోహనమంత్రం. తేట తెలుగు మాటలే కావు. దీర్ఘ సంస్కృత సమాసాలుకూడా మందార మకరంద ప్రవాహంగా పోతన్న కవితలో తరుగని రుచుల నీను తుంటాయి. చూడండి !

'శారద నీరదేందు ఘనసార పటీర మరాళ మల్లికా
హారతుషార ఫేన రజతాచల కాశ ఫణీశ కుంద మం
దార సుధా పయోధి సితతామర సామరవాహినీ శుభా
కారత నొప్పు నిన్ను మదిఁ గానఁగ నెన్నఁడు గల్గు భారతీ !'

పోతన్న భక్తి కవిత్వమే ఆంధ్రమహాభాగవతానికి ప్రాణం. తెలుగు దనం తేటపడే అతని వాక్పాకం స్వచ్ఛమైన అతని శీలా నికి ప్రతిబింబం. రాజుల నీసడించి. రాముణ్ణి ఆశ్రయించి. భోగాలను గర్హించి. భగవంతుణ్ణి కీర్తించిన పోతన్న జీవితం ఉత్తమ మానవతకు ఉజ్జ్వల మణిదర్పణం.

'నీ పాదకమల సేవయు
నీ పాదార్చకులతోడి నెయ్యమును, నితాం
తాపార భూతదయయును
దాపసమందార, నాకు దయసేయఁగదే.'

అని భక్తితోపాటు భూతదయను ప్రసాదింపు మని భగవంతుని కోరుకొన్నట్టి దయామూర్తి పోతన్న. అతని భూతదయ తెలుగులోకంమీద ప్రసరించింది. ప్రజలు కలకాలం పాడుకొన టానికి అనువైన భాగవతరచనంగా అది పరిణమించింది. పోతన భాగవతం ప్రజలకోసం వ్రాసినాడు. భగవంతునిమీద నమ్మకం లేని పచ్చి నాస్తికుడైనా అతని పలుకుబడికి పారవశ్యం పొంద వలసిందే! జాతిలో ఈ కవి పద్యాలు, పదబంధాలూ, లోకోక్తులూ వాచవిని కల్పిస్తూ వ్యవహారంలో విరివిగా ప్రచారంలో ఉన్నవి. భాగవతంలో కనీసం ఒక పద్యమైనా నోటికిరాని తెలుగువాడు తాను తెలుగువాణ్ణని చెప్పుకోటానికి సిగ్గుపడతాడు.

ఇంతటి ప్రజాదరాన్ని చూరగొన్న బమ్మెర పోతన్న కవిత్వంలోని ప్రసిద్ధపద్యాలను ఎన్నిక చేసి మందారాలవంటి మహనీయమైన ఆ పద్యాలలోని మకరంద మాధుర్యాన్ని పఠిత లకు చవి చూపించి మురిపించేలా మనోజ్ఞమైన వ్యాఖ్యానాన్ని మధురకవులు డా॥ సి. నారాణయరెడ్డిగారు వ్రాయడం బంగా రానికి తావి కల్పించటం వంటిది.

డా॥ సి. నారాయణరెడ్డిగారు భాగవతప్రాశస్త్యాన్నీ, పోతన వ్యక్తిత్వాన్నీ కవితామాధుర్యాన్నీ వ్యక్తీకరించే కమ్మనిపద్యాల నిందులో ఎన్నుకొన్నారు. భాగవతపద్యాల చుట్టూ పరివేషంగా పరిమళించే తాత్త్వికసౌరభాన్నీ, రచనలో అంతర్భూతంగా అంద గించుకొన్న కళాసామ్రాజ్యాన్నీ పుక్కిటపట్టే సరళ సుందరమైన శైలిలో వ్యాఖ్యానం రచించారు. 'మందారమకరందాల'ను చదివే పఠితకు ఈ వ్యాఖ్యానం చదువుతున్నట్లనిపించదు. నారాయణ రెడ్డిగారు మధురంగా మాట్లాడుతుంటే వింటున్నట్లుంటుంది. పోతన పద్యంలో కవి వ్యక్తిత్వంలాగానే వ్యాఖ్యానంలో వ్యాఖ్యాత వ్యక్తిత్వం ప్రత్యక్షమౌతుంది. పోతన్న కవితాతత్త్వాన్ని సాక్షాత్క

రింపచేసే పద్ధతితోపాటు, కొన్ని పద్యాల్లోని భావాలను క్రొత్త చూపుతో సమీక్షించే ప్రత్యేకతను ప్రదర్శించారు శ్రీ నారాయణ రెడ్డిగారు. పోతన ప్రజాకవిగా ప్రఖ్యాతి పొందటానికి కారణాలైన ఆయువు పట్టుల్ని ఎత్తి చూపించారు. పోతన కవితలో కట్టిన బొమ్మలు, అక్షరాలలో అమర్చిన శిల్పాలు, పాత్రల మనః ప్రవృత్తికి ఛందం పట్టిన దర్పణాలు, ఉక్తివైచిత్రుల వలన వ్యక్తమయ్యే చమత్కారాలూ తెలుగుదనం తొలకరించే తియ్యని అందాలూ, ప్రజల నాలుకలపై నిత్యవ్యవహారంలో క్రొత్త అర్థాలను సంతరించు కొన్న పోతన పద్యపాదాలూ-ఇలా ఎన్నో విశేషాలు నారాయణరెడ్డిగారి వ్యాఖ్యలో మెరుపుల్లా మెరుస్తున్నవి. కవితాత్మను దర్శించిన ఒక ప్రసిద్ధాధుని కాంధ్రకవి భక్తికవితా సుధానిధియైన బమ్మెర పోతరాజు కవితాహృదయాన్ని ఆవిష్కరించిన లఘువ్యాఖ్యాగ్రంథ మిది.

ఈ ముందు మాటలను ముగించే ముందు మందార మకరందాల పద్య సంకలనవిధానాన్ని గురించి ఒక విషయాన్ని మనవి చేయాలి. ఆంధ్రమహాభాగవతం పన్నెండు స్కంధాలలో వ్రాయబడిన మహాపురాణం. ఆంధ్రమహాభారతం వలెనే భాగవతం కూడా ఒక్కచేతిమీద నడవలేదు. అక్కడ ముగ్గురు కవులైతే ఇక్కడ నలుగురు కవులు. భాగవతరచనలో బమ్మెర పోతన్న ప్రధానుడు. భక్తిరసప్రధాన ఘట్టాలన్నీ ఆయన గంటంనుండే వెలువడి ఉండటం తెలుగువారి అదృష్టం. భాగవతంలో కొన్ని భాగాలను మరో ముగ్గురు కవులు అనువదించారు. వారిలో వెలిగందల నారయ ముఖ్యుడు. ఏకాదశ ద్వాదశస్కంధాలు పూర్తిగా, ద్వితీయదశమోత్తరస్కంధాలలో కొంతభాగం ఆయన రచన. పంచమస్కంధం గంగన్న, షష్ఠస్కంధం సింగన్న తెనిగించినారు. పోతన్న గతించిన తర్వాత శిథిలమైన భాగాలను ఈ ముగ్గురూ

పూరించాలని, పోతన్నగారే వారిని ప్రోత్సహించి భాగవతరచనలో భాగం కల్పించారనీ—ఎన్నో కథలూ, వాదాలూ ఉన్నాయి. ఇందు లో రెండోవాదమే సత్యానికి సన్నిహితంగా ఉన్నదని పలువురి తలంపు. ఏమైనా ఇందులో ఎన్నిక చేసిన పద్యాలన్నీ పోతన్న భాగవతరచనంలోనివే. ప్రసిద్ధమైన పద్యాలు వందల కొద్దీ ఉన్నా శిల్పవైవిధ్యం దృష్టిలో ఉంచుకొని, పరిమితమైన పుటల్లో పరిమితమైన పద్యాల్నే-సామాన్యప్రజలకు మరీ సన్నిహితంగా ఉన్న వాటిని— ఎన్నుకోవటం జరిగింది.

ఆ పద్యాలను సంకలనం చేయుటంలో భాగవతంలో ఉన్న క్రమాన్ని అంతటా పాటింపలేకపోయినా, ఒక సమన్వయ సూత్రంతో సంపుటీకరించటం జరిగింది. అవతారికలోని పద్యాలూ, పోతన కవితామాధుర్యవిశేషాలను తెలిపే పద్యాలూ, అవతారకథ ల్లోని పద్యాలూ, చివరకు శ్రీకృష్ణావతారంలో బాలకృష్ణుని లీలా వినోదాలూ, గోపికాకృష్ణుని బృందావన విహారాలు, ప్రౌఢకృష్ణుని పరిణయ ప్రాభవాలు వర్ణించే పద్యాలూ — ఈ వరుసలో కూర్పు సాగింది.శ్రీకైవల్యపదంబు జేరుటకునై ..... అనే మంగళాశాస నంతో మొదలైన ఈ సంకలనం త్రివిక్రమావతారస్ఫూర్తితో విస్తరిల్లి, రుక్మిణీ కల్యాణంతో శుభాంతంగా ముగుస్తున్నది. 'మంగళాదీని మంగళమధ్యాని మంగళాంతాని కావ్యాని ప్రథన్తే' అని కదా న్యాయం! ఈ సంకలనానికి ఈ సంవిధానం ఒక చక్కని క్రమపరిణామ రామణీయకత్వం సంతరిస్తున్నది.

— డా॥ సి. వి. సుబ్రహ్మణ్యంగారి మును డి నుంచి.

★

మందార మకరందాలు

~~~~~~~~~~

శ్రీ కైవల్యపదంబుఁ జేరుటకునై చింతించెదన్ లోకర
క్షైకారంభకు భక్తపాలన కళాసంరంభకున్ దానవో
ద్రేకస్తంభకుఁ గేళిలోలవిలసద్దృగ్జాలసంభూత నా
నాకంజాతభవాండకుంభకు మహానందాంగనాడింభకున్.

శ్రీమదాంధ్రమహాభాగవతంలోని మొదటి పద్య మిది. అంటే సంస్కృత నాటకాల్లోని నాందీశ్లోకం లాంటిది. కావ్య ప్రారంభంలో ఆశీస్సుగాని, నమస్సుగాని, కథాసూచనంగానీ ఉండాలని పెద్దల ఆదేశం. ఈ పద్యంలో నమస్కృతీ ఉంది, కథా విష్కృతీ ఉంది.

మహానందాంగనాడింభకుడు భాగవతకథానాయకుడు. అతని స్మరణం అంటే వస్తువరణమే కదా! ఇంతకూ, భాగవతాన్ని తెనిగించుమని ఆనతిచ్చినవాడు రామభద్రుడు. కాని, ఈ కృతి అందుకున్నవాడు నందనందనుడు. అందుకే పోతన్న ఆ నంద కుమారుని అనంతముఖ అవతార రహస్యాల్ని ఈ పద్యంలో పొందుపరచినాడు. 'లోకరక్షైకారంభకు' అనడంలో పర మాత్మని స్థితికరత్వాన్ని— "భక్తపాలన కళాసంరంభకు" అన డంలో గజేంద్రుని లాంటి ఆర్తులను ఆదుకునే గుణాన్ని — "దానవోద్రేక స్తంభకు" అనడంలో హిరణ్యకశిపుని వంటి రాక్షస ప్రవృత్తులను అణగార్చే పనితనాన్ని— "కేళిలోల విలసద్దృ గ్జాలసంభూతనానాకంజాతభవాండకుంభకు" అనడంలో ప్రధా నంగా సృష్టిలీలను, కేళి శబ్దంచేత ఒకరకంగా కృష్ణలీలను ధ్వనింప జేసినాడు.
~~~~~~~~~~

ఇంతటి మహార్థాన్ని ధ్వనింపజేస్తూనే పోతన్న తనకు వెన్నతో పెట్టిన పద్యవిద్యను మరువలేదు. "డింభకుణ్ణి" మనస్సులో అనుకున్నాడు. అందుకు అనుగుణంగా అమ్మల అందు కున్నాడు. "ఆరంభకున్'' "సంరంభకున్" "స్తంభకున్'' "కుంభ కున్'' అంటూ సమాసాంతంలో అంత్యప్రాసలు కూర్చే వింత విద్య ఇది. ఏమిటి దీని ప్రయోజనం? చెవికి చవులూరించే నాద సుఖం. బిందుపూర్వక భకారాన్ని పునరుక్తంచేసి మహత్తర నాదాన్ని పూరించినాడు పోతన్న. పదం-అర్థం పొందిన మధుర సమ్మేళనం ఈ పద్యం.

ఈ పద్యంలో పోతన్న ఆశిస్తున్నది ఏ కృతిభర్తకో విశ్వ భర్త ఇచ్చే ఆశీస్సులు కాదు. అసలీ కృతికి ఏ నరపతీ కృతిపతి కాడు—శ్రియఃపతి తప్ప. అంతటి సిరిదొరను ఈ అమాయకుడు అర్థించిం దేమిటి? కేవలం కైవల్యం. శరీర ఇంద్రియ విముక్త మైన ఆత్మ కేవలమైనది. అది పొందే స్థితి కైవల్యం. ముముక్షు వైన పోతన్న కాంక్షించేది కైవల్యమే. కాసులు కాదు.

2. పలికెడిది భాగవత మఁట!
పలికించు విభుండు రామభద్రుం డఁట! నేఁ
బలికిన భవహర మగునఁట!
పలికెద వేఱొండు గాథఁ బలుకఁగ నేలా?

ఏదైనా ఒక విష్ణుకథ వ్రాయాలని కుతూహలంతో ఉన్నాడు పోతన్న. అప్పుడు కలలాంటి మెలకువలో కట్టెదుట నిలిచినాడు రామన్న. భాగవతం తెలుగుచేస్తే భవబంధాలు తెగుతా యని ఆనతిచ్చినాడు. పోతన్నకు అనుకున్న వస్తువు దొరి కింది. కథేమో మహాభాగవతం. ఫల మేమో భవబంధవిమోచనం.

విప్పారిన కనులతో వెరగుపడ్డ మనసుతో అనుకున్నాడు—పలికేది భాగవతమనీ, పలికించే శక్తి స్వీయం కాదు దివ్యమనీ, పలికితే కలిగే ఫలం తాను మొట్టమొదట ఆశించిన కైవల్య మని. ఇంతకు మించిన సాఫల్యం ఏముంది? ఇంతకు మించిన కథ మరే ముంది?

పండి మగ్గిన వ్యాస భాగవత ఫలం పోతన్నవంటి తెలుగు చిలుకలకు లభించడం దైవనియోగం. ఆంధ్రరసికుల అదృష్ట యోగం!

౩. వేదకల్పవృక్షవిగళితమై శుక
ముఖసుధాద్రవమున మొనసియున్న
భాగవత పురాణ ఫలరసాస్వాదన
పదవిఁ గనుఁడు రసికభావవిదులు.

భాగవత పురాణం ఎలా అవతరించినదో, ఎలా వ్యాపించిందో సుమధుర రూపకంగా పొదిగి చూపిన పద్య మిది. భాగవతం ఒక ఫలం. అది వేద మనే కల్పవృక్షంనుంచి జారిపడింది. నేలమీద కాదు, శుకముఖంలో. ఆ సుధాద్రవంతో సురుచిరంగా భాసించే ఆ ఫలరసాన్ని ఆస్వాదించే పదవి రసికభావవిదులది. కావ్యాస్వాదనకు రసికత్వం భావుకత్వం అవశ్యగుణాలు. ఈ పురాణఫలం ఆ అధికారులకే నిర్దేశించబడింది.

పోతన కూర్చిన ఈ రూపకమాలికలో "శుకముఖం" అనే సమాసం శ్లేషావాసం శుకయోగితోపాటు చిలుక తళుకు లొలకడం ఈ పద్యంలో సరికొత్తరుచులు చిలకడం.

మూలభాగవత శ్లోకఫలాన్ని పరమవిధేయంగా తెలుగువారి కందించినాడు పోతన్న.

4. భాగవతము తెలిసి పలుకుట చిత్రంబు
శూలికైనఁ దమ్మిచూలి కైన !
విబుధజనులవలన విన్నంత కన్నంత
తెలియవచ్చినంత తేటపఱుతు.

రామాయణం, భారతం, భాగవతం – ఈ మూడు గ్రంథాలు భారతీయ సంస్కృతికి మూలబింబాలు. భారతీయుల కట్టూ, బొట్టూ, నడకా, నాణ్యం, ఆవేశం, ఆలోచన అన్నిటిపైన ఈ మూడుకావ్యాల ముద్ర ఉంది. ఈ మూడింటిలో రామాయణ భారతాలకంటె భాగవతం అర్థంచేసుకోవడం కష్టం. కారణం? ఇందులో భక్తిపథంతోపాటు అక్కడక్కడ అతిజటిలమైన వేదాంత ఘట్టా లుండడమే. శ్రీధరపండితుడు విడదీసిన చిక్కులను చూస్తేనే గాని ఒకపట్టాన ఇది అంతుపట్టదు. అందుకే పోతన్న విన్న వించుకున్నాడు–భాగవతాన్ని అర్థం చేసుకోవడం సులభంకాదని, తెలుసుకున్నదాన్ని తెలియజెప్పడం మాటలు కాదని. ఎవరికి? కవులకు మాత్రమే కాదు. ముగ్గురు మూర్తులలో అటు శివునికి ఇటు కమలభవునకీ కూడా, ఇక మధ్యలో మిగిలినవాడు మాధవుడు. భాగవతం ఆ మాధవుని కథే. ఆయన కథ తెలిసి పలకాలంటే ఆయనకే చెల్లుతుందేమో. ఆ భగవత్తత్త్వాన్ని తాను పండితుల వలన తెలుసుకున్నంత, తన దృష్టికి తెలియవచ్చినంత తేటపరుస్తా నని పోతన్న చెప్పుకున్నాడు. మిగతా విబుధజనులెవ్వరో తెలి యదుగాని వ్యాసభాగవతానికి వ్యాఖ్యానం వ్రాసిన శ్రీధరపండి తుణ్ణి మాత్రం పోతన్న ఆసరాగా తీసుకున్నాడు. వేదాంత ఘట్టాల వివరణలో శ్రీధరీయవ్యాఖ్య పోతన్న పాలిటి సువర్ణ భిక్ష.

5. ఇమ్మనుజేశ్వరాధముల కిచ్చి పురంబులు వాహనంబులున్
సొమ్ములుఁ గొన్ని పుచ్చుకొని సొక్కి శరీరముఁ బాసి కాలుచే
సమ్మెటపోటులం బడక సమ్మతి శ్రీహరి కిచ్చి చెప్పె నీ
బమ్మెర పోతరా జొకఁడు భాగవతంబు జగద్ధితంబుగన్.

విశ్వశ్రేయం కవితాలక్ష్యం. దానిని డబ్బుకోసమో, డాబు కోసమో, ధనికులకో, అధికులకో అమ్ముకోవడం ఆత్మవంచనం. ఇది ప్రాయికంగా అధునిక దృక్పథం. ప్రయోగగర్భితమైన ఈ దృక్పథాన్ని అలనాడే ఉద్ఘోషించినాడు బమ్మెర పోతరాజు. నరాంకితాన్ని నిరసించడం అప్పటికి అపూర్వమే కాదు. సాహసో పేతం కూడా. ప్రభుస్వామ్య వ్యవస్థలో ప్రజాస్వామ్య దృక్కో ణాన్ని ప్రదర్శించడం పోతరాజు స్వచ్ఛంద వ్యక్తిత్వానికి నిదర్శనం. మెత్త మెత్తగా కవిత్వం వ్రాయడానికి పేరుబడ్డ ఈ కవి సుత్తెతో కొట్టినట్టు "మనుజేశ్వరాధముల"ను నిరసించి నాడు. తాను నమ్మిన పరంధామునికే భాగవత కృతిని సమ ర్పించినాడు. ఆ సమర్పణంలో స్వార్థం లేదు. జగద్ధితమే—లోక హితమే దాని చరమార్థం.

పోతన్న అనగానే మొట్టమొదట గుర్తుకొచ్చే ఈ పద్యం అతనిది కాదనీ ఎవరో వ్రాసి చేర్చిందనే అభిప్రాయం కూడా లేక పోలేదు. వ్రాసిన దెవరైనా ఇందులో ప్రత్యక్షరంలో పోతన్న వ్యక్తిత్వమే సాక్షాత్కరిస్తున్నది.

6. కొందఱికిఁ దెనుఁగు గుణ మగుఁ
గొందఱికిని సంస్కృతంబు గుణ మగు రెండున్
గొందఱికి గుణము లగు నే
నందఱ మెప్పింతుఁ గృతుల నయ్యై యెడలన్.

నన్నయ మొదలుకొని ప్రాచీనాంధ్రకవులందరూ సంజా యిషీ ఇచ్చుకున్నారు. తాము తెలుగు-సంస్కృతం ఈ రెండు భాషల్లో సమర్థంగా కవిత అల్లగలుగుతా మని. ఎందుకు? అప్ప టికి కావ్యమంటే సంస్కృతకావ్యమే, పాండిత్య మంటే సంస్కృత పాండిత్యమే.

అయినా, తెలుగులో కవిత్వాన్ని వెలయించాలని రాజరాజులాంటి పోషకులకూ, నన్నయలాంటి సాధకులకూ అపారమైన కోరిక. నన్నయ అన్నాడు - తాను "ఉభయభాషాకావ్యరచనాభిశోభితుడ" నని. తిక్కన చాటుకున్నాడు — తన "ఉభయకావ్యప్రౌఢి"ని. ఈ పోతన్నకూడా విన్నవించుకొన్నాడు. "ఉభయకావ్యకరణదక్షుడ" నని.

అయితే కొందరికి తెలుగు ఇష్టం. కొందరికి సంస్కృతం ఇష్టం. "నేను అందరినీ మెప్పిస్తాను" అని సమర్థించుకోవడమెందుకు? అప్పటికే పాలకురికి సోమనాథుడు "నావి తెలుగు మాటలు కావు వేదాలు" అని తాండవిస్తున్నాడు. "సంస్కృత భూయిష్ఠరచన" అందరికి అందుబాటులో ఉండదని హుంకరిస్తున్నాడు. ఇంకొకవైపు శ్రీనాథుడు తెలుగూ కాదు, సంస్కృతమూ కాదు. "నా కవిత్వంబు నిజము కర్ణాటభాష" అని తన దారిని తాను నడుస్తున్నాడు. ఇంతకూ శ్రీనాథుడన్నది నిజమే. అయితే అతని భాష కర్ణాటభాషా? కాదు. తన కవిత్వం కర్ణాటభాష అన్నాడు. అంటే కన్నడం లోని కవితారీతులనూ — సంస్కృత సమాసధోరణులనూ — దేశిపదప్రయోగవైఖరులనూ తనలో ఇమిడించుకున్న కవిత్వం అని అతని అభిప్రాయమేమో!

ఎవ్వరేమనుకున్నా నాకేమి కొరత-అని ఈసడించే మనస్తత్త్వం కాదు పోతన్నది. లోకంలో భిన్నరుచు లున్నాయి. కవితాలోకంలో ఎన్నెన్నో తెన్నులున్నాయి. నన్నయ మార్గరీతి ఉంది. సోమన్న దేశిరీతి ఉంది. ఈ రెంటికి అనుయాయులున్నారు. ఆ రెండు గుణాలను తనలో మేళవించుకున్న కావ్యశిల్పి పోతన్న.

ఈ పద్యంలో పోతన్న వినయమే కాదు; ఆత్మవిశ్వాసమూ ధ్వనిస్తున్నది.

7. మందారమకరందమాధుర్యమునఁ దేలు
మధుపంబు వోవునే? మదనములకు
నిర్మలమందాకినీవీచికలఁ దూఁగు
రాయంచ సనునె? తరంగిణులకు
లలితరసాలపల్లవఖాదియై చొక్కు
కోయిల సేరునే? కుటజములకుఁ
బూర్ణేందుచంద్రికాస్ఫురితచకోరక
మరుగునే? సాంద్రనీహారములకు
అంబుజోదరదివ్యపాదారవింద
చింతనామృతపానవిశేషమత్త
చిత్త మేరీతి నితరంబుఁ జేర నేర్చు?
వినుతగుణశీల! మాటలు వేయునేల?

సంస్కారాన్ని బట్టి మనసు. మనసునుబట్టి మార్గం. ఆ మనోగతిని మళ్లించడం ఎవరికి సాధ్యం? భగవంతుని పాదాలను భజించడంలో మత్తెక్కిన చిత్తానికి మరో చింత ఉంటుందా? ఉండదు. ఆ ఉండదనే సత్యాన్ని నాలుగు రకాలుగా బహుముఖాలుగా చెప్పితేనేగాని పోతన్న మనసు నిండదు.

ఒక విషయాన్ని తీసుకుని అలంకారబలంతో వాక్యనిర్మాణ కౌశలంతో నొక్కి నొక్కి చెప్పడం పోతన్నకు ఒంటపట్టిన గుణం. ఇది పాలకురికి సోమన్నలో ఉంది. ఆ పరిసరాలలో పుట్టిన బమ్మెర పోతనలోనూ ఉంది. ఇది వక్తృత్వశైలి (Rhetoric Style). ఒక వక్త వేదికపై నిలిచి ఉద్ఘాటించే ధోరణి.

మందార మకరందాల తీపి మరగిన తుమ్మెద ఉమ్మెత్త పూలను చేరుకుంటుందా? ఆకాశగంగాతరం[illegible] [illegible]ల లూగే రాజహంస వాగులకూ వంకలకూ [illegible]తుందా? [illegible] మామిడి లేత చిగుళ్ళను తిని పరవశించే [illegible]

కోరుకుంటుందా? పండు వెన్నెల బయళ్ళలో విహరించే చకోరం మంచుపొగలవైపు పోతుందా? లేదు, లేదు. వీలు కాదు. వేయి మాట లెందుకు? పరమాత్ముని వలచిన మనసు మరో వైపు చేరుకోదు.

ఈ పద్యం భక్తికి పట్టుగొమ్మగా నిలిచింది. పోతన్న రచనాశక్తికి నిలువుటద్దంగా నిలిచింది. నిజాని కిది —

"క్షీరాబ్ధిలోపలఁ గ్రీడించు హంస,
గోరునే పడియల నీరు ద్రావంగ"

అనే పాలకురికి సోమన్న పద్యప్రభావంతో పుట్టిందే. అయినా ఈ పద్యం పొందిన ప్రచారం అపారం. ఈ పద్యంలో కనీసం మొదటిపాదం రాని తెలుగువాడు దాదాపుగా లేనేలేడు. ఒకవేళ ఉంటే వాడు తెలుగువాడు కానేకాడు. ఇంతటి వశీకరణశక్తికి మూలకారణం మధురాక్షరసమ్మేళనం- "మందార," "మధుప", "మదనములు", ఒక్క పాదంలోనే ఇన్ని మకారాల గుబాళింపు అందుకే ఈ పద్యం తెలుగువారి నోటి కెక్కింది.

ఈ ఒరవడిలో పోతన్న ఎన్నెన్నో పద్యాలను తీర్చిదిద్దుకున్నాడు.

"కమలాక్షు నర్చించు కరములు కరములు
శ్రీనాథు వర్ణించు జిహ్వ జిహ్వ"
"కంజాక్షునకు గాని కాయంబు కాయమే
పవనగుంభిత చర్మభస్త్రి గాక"
"సంసారజీమూతసంఘంబు విచ్చునే
చక్రిదాస్యప్రభంజనము లేక"

క. కమనీయభూమిభాగములు లేకున్నవే ?
పడియుండుటకు దూదిపరుపు లేల ?
సహజంబులగు కరాంజలులు లేకున్నవే ?
భోజనభాజనపుంజ మేల ?
వల్కలాజినకుశాపళులు లేకున్నవే ?
కట్ట దుకూలసంఘాత మేల ?
గొనకొని వసియింప గుహలు లేకున్నవే ?
ప్రాసాదసౌధాదిపటల మేల ?
ఫలరసాదులు గురియవే ? పాదపములు
స్వాదుజలముల నుండవే ? సకలనదులుఁ
బొసఁగ భిక్షయుఁ బెట్టరే ? పుణ్యసతులు
ధనమదాంధుల కొలు వేల ? తాపసులకు.

ప్రాయోపవేశంలో ఉన్న పరీక్షితునికి శుక యోగి భక్తి జ్ఞానమార్గాలను ఉపదేశిస్తున్నాడు. సంసారం మనం తెచ్చి పెట్టుకున్నది: కృత్రిమమైనది: ప్రకృతి స్వతస్సిద్ధమైనది. సహజ సౌఖ్యదాయక మైనది. నిలువడానికి నేల నిస్తుంది. కట్టుకోవడానికి నారచీర లిస్తుంది. నివసించడానికి గుహలను చూపుతుంది. తిని త్రాగి, జీవించడానికి ఫలాలను జలాలనూ అందిస్తుంది.

మరి సంసారవలయం ఏం చేస్తుంది? దూదిపరుపులను, పసిడి పాత్రలను, జిలుగు వలువలను, తళుకు మేడలను ఎరచూపుతుంది. రెంటికీ ఎంత వ్యత్యాసముంది ?

తాపసి—అంటే యోగి. ఈ వ్యత్యాసాన్ని అవగతం చేసుకుంటాడు. సంసార వలయంలో బుసకొట్టే సంపన్నుల కొలువు తన కెందుకని నిర్ణయించు కుంటాడు. పుణ్యసతులు పెట్టే భిక్షానుభవం తోనే ధన్యతను గణించుకుంటాడు. యోగుల అంతఃకరణానికి ప్రతిబింబం ఈ పద్యం.

నిరాడంబరజీవితానికి పోతన్న ప్రతినిధి అని తెలుగునాట తరతరాలుగా ప్రచారంలో ఉన్న అభిప్రాయానికి ఈ పద్యం ఒకరకంగా అంతస్సాక్ష్యం కూడా.

9. చేతులారంగ శివునిఁ బూజింపఁ డేని
నోరు నొవ్వంగ హరికీర్తి నుడువఁ డేని
దయయు సత్యంబు లోనుగాఁ దలఁపఁ డేనిఁ
గలుగ నేటికిఁ దల్లుల కడుపు చేటు.

శివుని పూజించడం, హరిని కీర్తించడం, దయనూ సత్యాన్నీ ధర్మాలుగా భావించడం జన్మసాఫల్యానికి సాధనాలని పోతన్న విశ్వాసం. ఇవి లేనివాని జీవితం వ్యర్థం. వ్యర్థుణ్ణి ఈసడించడానికి "వాడు తల్లి కడుపు చెడబుట్టినా'' డని నేటికీ వాడుతుంటాం. ఇది నాటివాడుక కూడా. "కడుపుచేటు" అన్న నుడికారం పాఠకుల గుండెల్లో సూటిగా దూసుకుపోయే రామబాణం.

శివకేశవుల అద్వైతాన్ని వ్యంగ్యంగా ప్రతిపాదించడం ఈ పద్యంలోని మరొక విశేషం.

10. ఒక సూర్యుండు సమస్తజీవులకుఁ దానొక్కొక్కఁడై తోఁచు పో
లిక నే దేవుఁడు సర్వకాలము మహాలీలన్ నిజోత్పన్నజ
న్యకదంబంబుల హృత్సరోరుహములన్ నానావిధానూనరూ
పకుఁడై యొప్పుచు నుండు నట్టి హరి నేఁ బ్రార్థింతు శుద్ధుండనై.

సూర్యుడొక్కడు: జీవులు పెక్కురు. ఆ ఒక్క సూర్యుడే ప్రతిజీవికి ఒక్కొక్కడుగా కనిపిస్తాడు. భగవంతు డొక్కడే! అతణ్ణి భావించే హృదయాలు అనేకాలు. ప్రతిహృదయానికి ఒక పరమాత్ముడు భాసిస్తాడు. సూర్యుడు కనిపించడం స్థూలదృష్టి. భగవంతుడు భాసించడం సూక్ష్మదృష్టి. తాత్త్విక విషయాన్ని అరటిపండొలిచినట్టు బోధించినపద్య మిది.

11. త్రిజగన్మోహననీలకాంతి తను వుద్దీపింపఁ బ్రాభాత నీ
రజబంధు ప్రభ మైన చేలము పయిన్ రంజిల్ల, నీలాలక
వ్రజసంయుక్త ముఖారవింద మతిసేవ్యం బై విజృంభింప మా
విజయుం జేరెడు వన్నెకాఁడు మది నావేశించు నెల్లప్పుడున్.

భీష్ముని హృదయపటంలో చిత్రిత మైన శ్రీకృష్ణుని వర్ణచిత్ర మిది. ఈ కృష్ణుడు విజయసఖుడు. నీలాకాశమే తనువుగా, భానుప్రకాశమే పీతాంబరంగా ఉద్భాసించే విశ్వమూర్తి తన మనసు ఎల్లప్పుడూ ఆవేశించాలని ఆ పితామహుని ఆశయం.

ఈ పద్యానికి వన్నె తెచ్చిన ప్రయోగం శ్రీకృష్ణణ్ణి "వన్నెకాడు" అన్న తెలుగుపదం. పైన "త్రిజగన్మోహననీలకాంతి", "ప్రాభాతనీరజబంధుప్రభము" "నీలాలకవ్రజసంయుక్త ముఖారవిందం" వంటి సులలితసంస్కృతసమాసాలతో తరగెత్తిన పద్యంలో "వన్నెకాడు" అన్న ఆ చిన్నమాట పైకి తేలిన నురుగు పువ్వు.

12. మన సారథి, మన సచివుఁడు
మన వియ్యము, మన సఖుండు, మన బాంధవుఁడున్
మన విభుఁడు, గురువు, దేవర
మనలను దిగనాడి చనియె మనుజాధీశా!

ద్వారకనుంచి తిరిగివచ్చిన అర్జునుడు పెన్నిధిని కోల్పోయిన పేదవలె నిట్టూరుస్తూ అన్నతో అన్న పద్యమిది. కృష్ణుడు పాండవులను నడిపించిన వాడు. ఉపాయాలు ఉపదేశించిన వాడు. వియ్య మందుకున్న వాడు. నేస్తం నెరపిన వాడు. చుట్టరికం కలసిన వాడు. పైగా వారికి గురుడు. అన్నింటినీ మించి దేవుని లాంటి వాడు. అంతటి ఆత్మహితుడు అస్తమించిన వార్తను ఎంతో కరుణావిలంగా అందించిన పద్య మిది.

అయితే కాలం గడిచినకొద్దీ ఈ పద్యం వేనోళ్ళతో వికసించింది. కృష్ణ పాండవుల పరిధిని దాటి సమస్త మానవులదైనందినవ్యవహారంలోకి ప్రవేశించింది. మిత్రుడో, ఆప్తుడో, బంధువో, ఒక సంఘ సేవకుడో, ఒక దేశనాయకుడో పరమపదించినపుడు అప్రయత్నంగా ఈ పద్యం తెలుగువాని గుండెలో మెదులుతుంది. కొండంత దుఃఖానికి అద్దంపట్టి చూపుతుంది.

ఒక చిన్నకందంలో ఎన్నెన్ని బంధాలను ముడివేసినాడు పోతన్న! అందుకే తెలుగన్నల నాల్కలపై కలకాలం నిలిచిపోతుంది.

13. ఎవ్వనిచే జనించు జగ
మెవ్వనిలోపల నుండు లీనమై
యెవ్వనియందు డిందుఁ బర
మేశ్వరుఁ డెవ్వఁడు మూలకారణం
బెవ్వఁ డనాదిమధ్యలయుఁ
డెవ్వఁడు సర్వముఁ దాన యైన వాఁ
డెవ్వఁడు వాని నాత్మభవు
నీశ్వరు నే శరణంబు వేఁడెదన్.

మకరినోట చిక్కిన కరిరాజు కొంతకాలం నిలబడి వెయ్యేళ్ళు పోరాడినాడు. చివరికి నీరసించినాడు. నిట్టూర్చినాడు. ఏ దిక్కూ తోచక దిక్కులకే దిక్కైన సర్వేశ్వరుణ్ణి శరణు వేడినాడు.

ఆ సర్వేశ్వరుని మూలతత్త్వం ఈ పద్యంలో ఎన్నో దశాలతో విప్పారింది. ఇందులోని "ఎవ్వడు" అవ్యక్తుడు. ఆ అవ్యక్త రూపుణ్ణి వ్యక్తపరచడానికి "ఎవ్వడు" అనే మాట ఎన్నో విభక్తులతో రూపుదిద్దుకుంది. అదే ఈ పద్యంలోని విశిష్టత.

14. లోకంబులు లోకేశులు
లోకస్థులుఁ దెగిన తుది నలోకం బగు పెం
జీఁకటి కవ్వల నెవ్వఁడు
నేకాకృతి వెలుఁగు నతని నే సేవింతున్.

పగలు వెలుగు. రాత్రి చీకటి. ఇదే నిత్యనైమిత్తిక భ్రాంతి. సృష్టి మొత్తం చీకటి. లోకాలు, లోకులు, లోకేశ్వరులు. ఆ పెను చీకటికి మారురూపులు. ఉన్నది ఒకే ఒక్క పరంజ్యోతి. అది ఒక్కటే అనశ్వరమైన ఆకృతి. ఆ వెలుగే తనకు శరణ్యమని గజేంద్రుని దృఢసంకల్పం.

15. కలఁ డందురు దీనుల యెడఁ
గలఁ డందురు పరమయోగిగణముల పాలం
గలఁ డందు రన్ని దిశలను
గలఁడు కలం డనెడువాఁడు కలఁడో లేఁడో.

గజేంద్రుడు ప్రస్తుతం ఆర్తుడు. ఆర్తిలో అచ్చమైన సత్యమూర్తి పొగలు పొగలుగా పొరలుపొరలుగా కనిపిస్తుంది. భగవంతుడు అంతటా ఉన్నాడని అంటారు. అలా అనగా ఇతడు విన్నాడు. త్రికరణశుద్ధిగా నమ్మి ఉన్నాడు. అయినా అప్పటి జంజాటంలో ఆ జీవిబుద్ధిని సంశయం కమ్ముకుంది. 'కలడు కలం డనెడువాడు కలడో లేడో' అని గుంజు కున్నాడు ముడులు విడని ఆ సంశయాత్ముడు. ఈ సంశయాత్ముడు ఇలా సతమతమవుతూ వుంటే ఆ నిశ్చయాత్ముడు ప్రహ్లాదుడు సర్వేశ్వరుని ఉనికి విషయంలో "సందేహము వల" దని చాటిచెప్పినాడు. ఇదీ ఈ ఇద్దరిమధ్యలో ఉన్న తేడా.

ఒక్క గజేంద్రుడే కాదు. ఈ లోకంలోని కోటానకోట్ల జీవులు అప్పుడూ ఇప్పుడూ ఈ పెనుగులాటతోనే సతమత మవు

తున్నారు — పరమాత్ముని అస్తిత్వాన్ని నిరాకరించలేక. నిశ్చయించలేక.

పరమ గంభీరమైన ఈ బ్రహ్మజిజ్ఞాసను చిన్న చిన్నమాటలతో ఎత్తిచూపి, పామరులకుకూడా పరమాత్మతత్త్వాన్ని అందజేసినాడు పోతన్న.

16. లా వొక్కింతయు లేదు, ధైర్యము
విలోలం బయ్యెఁ, బ్రాణంబులున్
ఠావుల్ దప్పెను, మూర్ఛ వచ్చెఁ,
దనువున్ డస్సెన్, శ్రమం బయ్యెడిన్.
నీవే తప్ప నితఃపరం బెఱుఁగ,
మన్నింపం దగున్ దీనునిన్
రావే ఈశ్వర! కావవే వరద
సంరక్షించు భద్రాత్మకా!

గజేంద్రుడు అనేక గజసమూహాలకు అధిపతి. దశలక్షకరిణీ గణానికి పతి. ఉద్దామవైభవంతో విశృంఖలంగా విహరించే ఆ కరివరుడు విధివశాన మకరినోట చిక్కువడినాడు. హోరాహోరిగా అహోరాత్రులు పోరాడినాడు. మకరిని గెలుస్తానన్న అహం సన్నగిల్లింది. స్వశక్తిపైని విశ్వాసం సడలిపోయింది. లోకేశ్వరుని వైపు చూపు మళ్ళింది.

ఒక దశలో అత డున్నాడో లేడో అను అనుమానం పొడసూపింది. "సంశయాత్మా వినశ్యతి." అయితే ఈ భక్తుడు ఆ కోవకు చెందినవాడు కాడు. వెంటనే తేరుకున్నాడు. సందేహాంధకారంనుంచి మేలుకున్నాడు. శరణమే తరణోపాయ మని నిర్ణయించుకున్నాడు. అతని అశక్తిని నివేదించుకున్నాడు. "నీవే తప్ప నితఃపరం బెరుగ" (త్వమేవ శరణం మమ) నని తనను

తానే అర్పించుకున్నాడు. భగవదనుగ్రహానికి శరణాగతి తప్ప మరొక మార్గం లేదని నిశ్చయించుకున్నాడు. ఫలితం? పరమాత్మ సాక్షాత్కారం: మొసలికోరలవంటి భవబంధాలనుంచి విమోచనం.

ఈ పద్యంకూడా తెలుగువాళ్లు అనేక సందర్భాల్లో సందర్భోచితంగానూ, సందర్భరహితంగానూ వాడుకుంటున్నదే. "నీవే తప్ప నితఃపరం బెరుగ" అని పరమలౌకిక ప్రయోజనాలకు కూడా ఉపయోగిస్తుంటారు – కొలిచే పెత్తందారు పట్లనే కాదు, వలచే ప్రియురాలిపట్ల కూడా. ఇక ఏ దిక్కూ లేనప్పుడు "లావొక్కింతయులే"దని తెలుగువాని నాలుక విలవిలలాడక తప్పదు. అంతేకాదు, అరాజక స్థితి చెలరేగే సమకాలీన సమాజాన్ని చూస్తే కొందరికి 'Law ఒక్కింతయులే' దని అనిపించక పోదు.

17. అల వైకుంఠపురంబులో నగరిలో నా మూలసౌధంబు దా
పల మందారవనాంతరామృతసరః ప్రాంతేందుకాంతోపలో
త్పలపర్యంకరమావినోది యగు నాపన్న ప్రసన్నుండు వి
హ్వలనాగేంద్రము'పాహి పాహి' యనఁగుయ్యాలించిసంరంభియై.

గజేంద్రుడు మొరపెట్టుకునే సమయంలో ఆ దేవదేవుడు ఏ స్థితిలో ఉన్నాడో వర్ణించడం ఈ పద్యంలోని చిత్రం. ఒక మాటలో చెప్పాలంటే ఆ మహావిష్ణువు అప్పుడు రమాసాంగత్యంలో తేలియాడుతున్నాడు.

కాని, మూడు ముక్కల్లో ముడిచి చెప్పడం పోతన్న పద్ధతి కాదు. రసకేళీ పరవశుడైన ఆ రమాధవుని స్థితికి ఒక చలన చిత్రాన్ని రూపొందించినాడు: కనులముందు అతనికి కదలాడే టట్లు చూపినాడు.

అల వైకుంఠపురం: ఆ పురంలో అంతఃపురం: అందులో ప్రధానసౌధ సమీపంలో అమృతసరోవరం: అక్కడ చంద్రకాంత

వేదికపై కలువల పాన్పు: ఆ పాన్పుపై క్రీడిస్తున్న నారాయ
ణుడు,— ఇదీ పోతన్న కట్టిన చిత్రతోరణం.

ఇంత వివరంగా ఎందుకు చిత్రించినట్లు? ఎవరు మొ
పెట్టినా ఎంతగా తలుపులు తట్టినా లెక్కించని స్థితి అది. ఎక్కడ
గజేంద్రుడు ఆక్రందిస్తుంటే ఇక్కడ ఇంతటి రసపారవశ్యంలో
ఉన్న స్వామి సంరంభించడం సామాన్యం కాదు. జీవాత్మ ప
మాత్మల మధ్య ఉన్న అంతు లేని అఖాతాన్ని. అపార వ్యత్యా
సాన్ని ఎంతో మెలకువతో చిత్రించినాడు. ఆతడు రమావినోది
యైనా ఆర్తుని మొర విని పరుగెత్తడానికి కారణం ఒక్కమాటలో
సూచించినాడు కవి. అదే "ఆపన్నప్రసన్నుండు'' అనేది. ఎక్క
డున్నా జనార్దనుడు ఆర్తత్రాణపరాయణుడే. గజేంద్రుడున్న
కరుణావస్థకు, ఉపేంద్రు డున్న శృంగారరసస్థితికి మధ్య ఆర్తి ఒక
సేతువైంది.

అదే ఈ పద్యంలోని కొసమెరుపు.

18. సిరికిం జెప్పఁడు శంఖచక్రయుగముం జేదోయి సంధింపఁ, డే
పరివారంబును జీరఁ, డభ్రగపతిం బన్నింపఁ, డాకర్ణికాం
తరధమ్మిల్లము ఁ జక్క నొత్తఁడు, వివాదప్రోత్థితశ్రీకుచో
పరిచేలాంచలమైన వీడఁడు గజప్రాణావనోత్సాహి యై.

శ్రీమన్నారాయణుడు స్థితికారుడు. స్థితి శిష్టరక్షణలో ఉంది.
అందుకే ఆ మహాప్రభువు అంతగా సంరంభించినాడు. అర్ధాంగితో
నైనా ఆ మాట చెప్పలేదు. పోనీ....సమరసామగ్రినైన సమకూర్చు
కోలేదు. గబుక్కున వెళ్ళాలంటే గరుడవాహనం అవసరం కదా!
అదీ అవసరం అనిపించలేదు ఆ ఆపన్న ప్రసన్నునికి. ఇంతకూ
సాధురక్షణకు సాధనాలతో నిమిత్త మేమి? భర్తృపోషణకు పరి
వారంతో అవసర మేముంది? నిజమే. ఆ విశ్వపతికి ఇవేవీ అక్కర

లేదు. నిస్సహాయుడుగా నిరాయుధుడుగా దుష్టసంహారం చేయ గలుగుతాడు. కాని, ఉన్న చిక్కంతా అతని చేతిలోనే ఉంది:— ఆ చేతికి చిక్కువడిన చేలాంచలంలో ఉంది. తనకు చెప్పకుండా ఆయన వెళ్ళిపోయినా ఆ యమ్మ కాదనలేదు. కాని, ఆయున చేతిలో ఉన్న తన చేలంచెరగు మాటేమిటి? "ఇదేమిటీ'' అని అడిగితే వినే స్థితిలో ఉన్నాడా ఆ వెర్రి నాయన: మరి అడగకుండా తా నెలా ఉండగలుగుతుం దంటారు?....

19. అడిగెద నని కడువడిఁ జను;
నడిగిన దను మగుడ నుడువఁడని నడ యుడుగున్;
వెడవెడ సిడిముడి తడఁబడ
నడుగిడు నడు గిడదు జడిమ నడుగిడు నెడలన్.

"అడగాలా వద్దా?" అనే తడబాటును సూచించే పద్య మిది. అప్పటి ఆందోళనకు తగ్గ అక్షరాల పోహళింపు ఈ పద్యం లోని సొంపు. దీన్ని సర్వ లఘుకంద మంటారు. ఇందులో అన్నీ లఘువులే. సర్వలఘువుల సంతరింపు భావోద్వేగానికి ముక్తాయింపు.

అంతమాత్రానసే ఈ పద్యం అందగించలేదు. నుడులనడ కలో "డ'' కారం పదే పదే సవ్వడించడం ఈ పద్యంలోని మేలి గుణం. తెలుగుభాష తెలియని వానికి కూడా ఈ పద్యం వింటే డకార పునరుక్తి చెవికి తగిలి ఏదో హడావిడీ, గడబిడ ఉన్నట్లు స్ఫురించక మానదు.

ఒకే అక్షరాన్ని తిరిగి తిరిగి ప్రయోగించి ఉద్దిష్టభావానికి ఊత సాధించడం ఈ పద్యంలో పోతన్న చేసిన గారడీతనం.

20. గొడుగో, జన్నిదమో, కమండలువో: నా
కున్ ముంజియో. దండమో.
వడు గే నెక్కడ భూము లెక్కడ? కరుల్
వామాక్షు లశ్వంబు లె
క్కడ? నిత్యోచితకర్మ మెక్కడ? మదా
కాంక్షామితం బైన మూఁ
డడుగుల్ మేరయ త్రోవ కిచ్చుటయె బ్ర
హ్మాండంబు నాపాలికిన్.

అడిగేవాడు వామనమూర్తి. ఇచ్చేవాడు బలిచక్రవర్తి. ఒకటి రెండడుగుల నేల ఇమ్మని ఆ వడుగు అడుగగా బలి అంటాడు— "పసివాడా! నీకు అడగడంకూడా చేతకాదు. పోనీ. నీకు చేతకాకుంటే దాత పెంపుసొంపులను తలపవద్దా? వసుధా ఖండమో, గజములో, గజగమనలో కావాలని అడగాలె కాని ముష్టి మూడడుగులు అడగడ మేమిటి?" అని. అప్పుడు చిరునవ్వు చిప్పిలగా ఆ గృహమేధికి ఈ మేధావి బదులుపల్కిన పద్య మిది.

కరులూ, హరులూ, సిరులూ సుందరులూ సంసారులకు. తానో బ్రహ్మచారి. తాను కోరేది గొడుగో జన్నిదమో కమండలువో యోగదండమో. ఆ మూడడుగులే తన పాలిటి బ్రహ్మాండం మరి! మూడడుగుల్లో ముల్లోకాలను ముడివేసిన గడుసుదనం ఆ మాయానటునిది.

వామనుని త్రివిక్రమత్వాన్ని సుతారంగా స్ఫురింపజేసే వస్తుధ్వని ఈ పద్యంలో ఉంది.

21. వారిజాక్షులందు, వైవాహికములందుఁ,
బ్రాణవిత్తమానభంగమందుఁ,
జకితగోకులాగ్రజన్మరక్షణమందు
బొంకవచ్చు నఘము పొంద దధిప!

'జీవాత్మకు అనృతమే మూలం' అనేది శుక్రనీతికి మూలం. దాని విస్తరణమే ఈ పద్యం. ఏ మాత్రం బొంకవలసివచ్చినా 'వారిజాక్షులందు వైవాహికములందు' అంటూ సమర్థించుకోవడం సర్వసామాన్యంగా చూస్తున్నాం. ఏ వేళ ఏ లీల ఆచార్య శుక్రుడు ఉపదేశించినాడో కాని ఇది తెలుగునేల ఇప్పటికీ అబద్ధాలాడడానికి ఆధారంగా నిలిచిపోయింది. బొంకవలసిన సందర్భాలను చూస్తే, వాటిని మినహాయిస్తే, ఇక అబద్ధాలాడవలసిన అవసరం ఎవరికి ఉండదు. అదే శుక్రనీతిలోని చమత్కృతి.

22. కారే రాజులు? రాజ్యముల్ గలుగవే? గర్వోన్నతిం బొందరే?
వారేరీ? సిరి మూట గట్టుకొని పోవంజాలిరే? భూమిపైఁ
బేరైనం గలదే? శిబిప్రముఖులుం బ్రీతిన్ యశఃకాములై
యీరే కోర్కులు? వారలన్ మఱచిరే యిక్కాలమున్ భార్గవా!

బలిచక్రవర్తి యశస్వి. రాక్షసరాజైనా సత్యమూర్తి. తనువు నశ్వరతను, సిరుల అస్థిరతను ఎరిగిన జ్ఞాని. అందుకే శుక్రాచార్యుల వక్రనీతికి సూటిగా బదులు చెప్పగలిగినాడు. "పలికి బొంకడం కంటె పాపం లే"దన్నాడు. ఎందరెందరో రాజులున్నారు. ఎన్నెన్నో రాజ్యాలేలినారు. ఉన్నంతకాలం మిడిసి పడ్డారు. ఏమైంది చివరికి? పోయేటప్పుడు కూడబెట్టుకున్న సిరి మూటగట్టుకొని పోలేదు. భూమిపై వారిపేరైనా మిగులలేదు. కాని శిబిచక్రవర్తిలాంటి కొందరు ధర్మజ్ఞు లున్నారు. వారు అన్యులకొరకు ఆత్మార్పణం చేసుకొన్నవారు. అన్ని కాలాలకూ చెన్ను చెదరని కీర్తి వారిది. వారు నడచిన పుణ్యపథమే తనది.

ఈ పద్యానికి ఎనలేని సొగసు ఎత్తుగడ. రాజు లుండిరి రాజ్యము లేలిరి— అన్నధోరణిలో ఎత్తుకుంటే ఈ పద్యాని కింత బిగువు వచ్చేదికాదు. ఒట్టి వచనంలో వట్టిపోయేది. 'కారే రాజులు' అని క్రియతో ప్రారంభించడం వాక్యవక్రత. వక్రతలోనే కదా

కవిత్వం తొంగిచూసేది! అందుకే ఈ పద్యం పదుగురికి పట్టు వడింది.

'కారే', 'వారేరీ', 'పేర్వైనన్' అంటూ ప్రాసస్థానంలో జంగ సాచి సాగిపోయిన మూడుముక్తాయింపులవల్ల ఈ పద్యం మరింత హృద్యంగా తయారైంది. ఈ పద్యంలో మిగతామాటల్ని మరచి పోయినా ఈ మూడుమాటలు విధిగా గుర్తుంటాయి. ఈ గుర్తే పోతన్నకీర్తికి మూలరహస్యం.

"సిరిమూట గట్టుకొనిపోవడం" తరతరాలుగా మిగిలి పోయిన నుడికారం. అప్పటికి వాడుకలో ఉన్న పలుకుబడి ఇది. నాడు వాడుకలో ఉన్నమాట పోతన్నకృతి కెక్కిందో, పోతన్న వాడడంవల్ల ఈ నుడికారం నేటివ్యవహారంలో వాసి కెక్కిందో!.... ఏమో మరి!

23. ఇంతింతై వటుఁ డింతయై మఱియు దానింతై నభోవీథిపై
నంతై తోయదమండలాగ్రమున కల్లంతై ప్రభారాశిపై
నంతై చంద్రుని కంతయై ధ్రువునిపై నంతై మహర్వాటిపై
నంతై సత్యపదోన్నతుండగుచు బ్రహ్మాండాంతసంవర్ధియై.

24. రవిబింబం బుపమింపఁ బాత్రమగు—ఛత్రంబై శిరోరత్నమై
శ్రవణాలంకృతమై గళాభరణమై సౌవర్ణకేయూరమై,
ఛవిమత్కంకణమై కటిస్థలి సుచంచద్ఘంటయై నూపుర
ప్రవరంబై పదపీఠమై వటుఁడు దా బ్రహ్మాండమున్నిండుచోన్.

ఒకే పాదులో పుట్టినవి ఈ రెండుపద్యాలు. ఈ రెంటిలోనూ వామనమూర్తి ధరిస్తున్న విశ్వరూపమే వర్ణించబడింది.

మొదటి పద్యంలో గగనవీథి మొదలుకొని సత్యలోకందాకా ఆ పొట్టివడుగు పొందిన విరాడ్రూపం చిత్రించబడింది. వటుడు

ఆకాశాన్ని, మబ్బులను సూర్యచంద్రులను, ధ్రువుణ్ణి, మహర్లోకాన్ని క్రమక్రమంగా దాటిపోతున్నాడు. ఈక్రమాన్ని చెప్పడంలో అద్భుతత్వం ప్రధానతత్త్వం, అందుకు సరిపడే తెలుగునుడులను అందుకున్నాడు పోతన్న, 'ఇంతై', 'అంతై', 'ఇంతై', 'అంతై', 'అంతై', 'అంతై',—అన్న అచ్చతెలుగు పరిమాణవాచకాలను కొలమానాలుగా స్వీకరించి ఆ బ్రహ్మాండాంతసంవర్ధకుని స్వరూపాన్ని సమర్థంగా వర్ణించినాడు. కానీ, ఈ వర్ణన చదువుతూ ఉంటే సామాన్య పాఠకునికి మతి చెదిరిపోతుంది. ఎక్కడ నభోవీథి? ఎక్కడి ధ్రువలోకం? ఎక్కడి మహర్లోకం? ఎక్కడి బ్రహ్మపదం? చిక్కులో పడిపోతాడు జిజ్ఞాసువు. తలనిండా ఆ త్రివిక్రమావతారమే ప్రళయాభీలంగా ఆక్రమించుకుంటుంది. బుర్రలో బొమ్మ నిలువదు. అందుకే అందుకున్నాడు రెండో పద్యం.

నిదానంగా, దృశ్యచిత్ర ప్రధానంగా త్రివిక్రమాకృతిని తీర్చిదిద్దినాడు. ఇప్పుడు చూడండి! అంచె లంచెలుగా భిన్నాభిన్నావస్థల్లో పటుతు పొందిన క్రమవర్ధనం....

అదుగో?.... అంబరాలను దాటి ఎదిగిపోతున్నాడు వామనుడు, అతనికి గొడుగుగా నిలిచిన సూర్యుడు, మరీ మరీ పెరుగు తున్నాడు. అదే సూర్యబింబం భాసించింది—శిరోమణిగా, కర్ణభూషణంగా, కరకంకణంగా, మేఖలాఘంటికగా, చరణనూపురంగా, చివరికి పదపీఠికగా,

ఈ పద్యంలో చెప్పదలుచుకున్నది వామనుని క్రమపరిణామం, అందుకు సూర్యబింబం ఒక ప్రమాణం. ఆ ప్రమాణం స్థిరంగా నిలచి ఉంది. ఈ పరిణామం అనుక్షణం ఊర్ధ్వముఖంగా వర్ధిల్లుతూ ఉంది. వామనుని వ్యాపకత్వం ఒక్కమాటు జరిగింది కాదు, అవస్థాభేదంతో అతిశయించిన ఆకృతి అది. ఆ రూపానికి

పోతన్న కట్టిన బొమ్మలు చలనశీలాలూ చైతన్యమూలకాలూ. ముందటి పద్యంతో మతిచెదిరిన పాఠకుడు ఈ పద్యంతో తేరుకుంటాడు. బ్రహ్మాండమైన ఒక దివ్యరూపాన్ని కనులముందు నిలుపుకుంటాడు.

ఈ ఉల్లేఖం మూలభాగవతంలో లేదు. ఇవి వ్యాసుడు గీసిన బొమ్మలు కావు. పోతన్న కవితాత్మలో మెదిలిన సువర్ణ చిత్రచ్ఛవులు.

'ఇంతింతై వటు డింతయై' అన్నప్పుడు నాటి వటుని త్రివిక్రమత్వమే కాదు, నేటి ఒక సామాన్యుని అసామాన్యవృద్ధి కూడా స్ఫురిస్తుంది. 'అబ్బో! ఏమి చెప్పమంటారు? మా వాడు 'ఇంతింతై వటుడింతయై' అన్నట్లుగా పెరిగి పోతున్నాడు' — అని లోకవ్యవహారంలో వినిపిస్తున్నది.

ఈ విధంగా పద్యపాదాలు నానుడులుగా మారిపోవడం ప్రజాకవిగా పోతన్న పొందిన ప్రత్యేక స్థానానికి నిదర్శనం.

25. ఊరక రారు మహాత్ములు;
వా రధముల యిండ్ల కడకు వచ్చుట లెల్లం
గారణము మంగళములకు;
నీ రాక శుభంబు మాకు; నిజము మహాత్మా!

వసుదేవుడు తన పురోహితుడైన గర్గుణ్ణి వ్రేపల్లెకు పంపిస్తాడు, నంద నందనుని కుశలము తెలుసుకొని రమ్మని. అతనికి సముచిత సత్కారములు చేసి నందు డన్న మాటలివి.

'పెద్దలు ఊరకరారు. వారు సామాన్యుల ఇండ్లకు రావడం సర్వశుభాలకు కారణం.'

ఇంతే. ఈ పద్యంలో మరే విశేషమూ లేదు. అయితే ఈ పద్యం ఎందుకు ఎన్నికైనట్టు? 'ఊరక రారు మహాత్ములు' అనే మొదటిపాదం ఒక లోకోక్తిగా మారడంవల్ల. చిత్ర మేమిటంటే:— ఇది పోతన్న పద్యపాదమని చాలా మందికి తెలియక పోవడం. ఇంకొక చిత్ర మేమిటంటే ఇది ఆ నందుడు పరమభక్తియుతంగా ప్రయోగించిన అర్థం సగం మరుగున పడి కాస్త వెటకారాన్ని తనలో కలుపుకోవడం. ఏమైతే నేమి? ఈ లోకోక్తి మన తెలుగు పలుకుబళ్ళతో పాటు పచ్చగా నేటికీ జీవిస్తున్నది.

26. చదివించిరి నను గురువులు;
చదివితి ధర్మార్థముఖ్యశాస్త్రంబులు; నేఁ
జదివినవి గలవు పెక్కులు;
చదువులలో మర్మ మెల్లఁ జదివితిఁ దండ్రీ.

మోక్షవిద్య తప్ప తన కొడుకు అన్ని విద్యలు చదవాలని హిరణ్యకశిపుని ఆకాంక్ష. మోక్షాన్నిగూర్చిబోధించే చదువే చదువని ప్రహ్లాదుని ప్రగాఢ విశ్వాసం. ఈ సంగతి అప్పటికి తండ్రికి తెలియదు. అడుగుతున్నాడు తనయుడు నేర్చిన విద్యావిశేషా లేమిటని— ఒక్క పద్యం చెప్పి అర్థతాత్పర్యాలు వివరించుమని. అర్థతాత్పర్యా లేమిటి? ఒక పద్యంలో పరమార్థసారాన్నే అందించి నాడు ప్రహ్లాదుడు. చదివినవి పెక్కుశాస్త్రాలైనా చదువులసారం ఒక్కటేనని వడబోసి నిగ్గు దేల్చినాడు. 'చదువులలో మర్మమెల్ల చదివితి'నని తేటపరచినాడు. అంతగా తేటపరచినా తామసం ముదిరిన దైత్యనాథునికి అది అంతుపట్టలేదు. సాత్త్వికులకు మాత్రమే బోధపడే విషయం అది. ఆ మర్మం సాధుజన సంవేద్యం. అఖిల మునిజన హృద్యం. అది బ్రహ్మజ్ఞానం: ఆద్యం: అన వద్యం.

సమస్తవిద్యలకు సారభూతమైన బ్రహ్మజ్ఞానాన్ని ప్రవచించే ఈ పద్యం పరమ వ్యావహారికజగత్తులో సైతం ప్రచలితంగా ఉంది. పరమార్థంలోనా? కానక్కర లేదు; మామూలు లౌకిక ప్రసంగాలలో కూడా.

'ఎంతవరకు వచ్చింది నీ చదువు?'—ఒక ప్రశ్న

'చదువులలో మర్మమెల్ల చదివితి తండ్రీ' — తడుముకోకుండా సమాధానం.

ఆ పంక్తికి అంత ప్రాణముంది కాబట్టే ఇన్నేళ్ళుగా ఇన్ని నోళ్ళుగా చలామణిలో ఉంది.

27. బలయుతులకు దుర్బలులకు
బల మెవ్వఁడు, నీకు నాకు బ్రహ్మాదులకున్
బల మెవ్వఁడు, ప్రాణులకును
బల మెవ్వం డట్టి విభుఁడు బల మసురేంద్రా.

అహంకారానికి ప్రతిరూపం హిరణ్యకశిపుడు. సౌజన్య స్వరూపం ప్రహ్లాదుడు. ఇద్దరి మధ్య పెద్ద వాదమే జరిగింది. 'నేను తప్ప ఇంకెవడు గొప్ప' అని తండ్రి పిడివాదం. 'అందరినీ మించినవాడు ఆపై నొక డున్నాడు' అని కొడుకు సంవాదం. 'ఎవని బలం చూసుకుని వాదిస్తున్నావు?' అంటే 'ఎవడు సృష్టికే కాదు సృష్టికర్తకే బలమో ఆ విభుడే నాకు బల' మని ఆ పరమ భక్తుని సమాధానం.

'బల' శబ్దం ప్రాసస్థానంలో మరీ మరీ రావడం ఈ పద్యానికి కొండంత బలం.

28. కానని వాని నూఁతగొని కాననివాఁడు విశిష్టవస్తువుల్
గానని భంగిఁ గర్మములు గైకొని కొందరు కర్మబద్ధులై
కానరు విష్ణుఁ; గొంద ఱటఁ గందు రకించన వైష్ణవాంఘ్రి సం
స్థానరజోఽభిషిక్తు లగు సంహృతకర్ములు దానవేశ్వరా!

విష్ణువు సర్వాత్ముడు. జీవులు కర్మబద్ధులు. వెలుతురులో ఉన్నా చీకటిలోనే ఉంటారు. చూస్తున్నా మనుకుంటున్నా చూడలేని స్థితిలో ఉంటారు. 'కానని' అనే మాటను మూడు నాలుగు సార్లు ప్రయోగించి ఆ జీవుల అంధతను అజ్ఞతను నొక్కి చెప్పినాడు పోతన్న. మరికొంద రున్నారు. వారు ఈ కొందరి వంటి వారు కారు. సంహృతకర్ములు. భాగవతుల పాదధూళితో పవిత్రులైనవారు. వారే విష్ణువును కనగలిగే వారు. కర్మబద్ధులకు విముక్తకర్ములకు ఉన్న భేదాన్ని తేటమాటలతో తెలిపిన పద్య మిది.

29. ఇందుఁ గలఁ డందు లేఁ డని
సందేహము వలదు; చక్రి సర్వోపగతుం;
డెందెందు వెదకి చూచిన
నందందే గలఁడు దానవాగ్రణి! వింటే!

'సర్వం విష్ణుమయం జగత్.' ఈ లోకమంతా విష్ణుమయమే. ఇది తెలుగునాట బాగా వాడుకలో ఉన్న మాట. ఈ పద్యానికి ఇదే పునాది. అయితే కట్టడంలో పోతన్న పనితనం కొట్టవచ్చినట్టు కనిపిస్తున్నది. మొత్తం పద్యాన్ని

గడియలో ఏ ఢిల్లీలోనో ఉంటే ఆ వార్తను విన్న తెలుగువాడు వ్యాఖ్యానిస్తాడు—'అబ్బో: ఆయనకేం? ఇందు గల డందు లే డని సందేహము వల' దని.

ఎన్నో సందర్భాలలో నెమరు వేసుకోవడానికి ఉపయోగ పడే పద్య పాదాలు పోతన్నవి. అందుకే అతడు 'ఇజం' ఎరుగని ప్రజాకవి.

30. నన్నుఁ గన్నతండ్రి, నా పాలిదైవమ!
నా తపఃఫలంబ, నా కుమార,
నాదు చిన్న వడుగ, నా కులదీపక,
రాఁగదయ్య, భాగ్యరాశి వగచు.

ఇవి వామనుణ్ణి కన్న తల్లియైన అదితి మాటలే కానక్కర లేదు. ఏ తెలుగు తల్లైనా ఇలాగే అంటుంది. ఎద చేపిన వాత్సల్యంతో మూర్తి కట్టిన మాతృత్వంలో నడిచే ఈ పద్యానికి జీవం నన్ను 'గన్నతండ్రి' అనే అచ్చ తెలుగు పలుకుబడి.

కన్నకొడుకును కన్నతండ్రి అని పిలవడం తెలుగుభాషకు దక్కినవరం.

31. జో జో కమలదళేక్షణ,
జో జో మృగరాజమధ్య, జో జో కృష్ణా,
జో జో పల్లవ కరపద,
జో జో పూర్ణేందువదన జో జోయనుచున్.

కందంలో అందంగా ఇమిడిన జోలపాట ఇది. 'జో అచ్యుతా నంద జో జో ముకుంద' అనే జోలపాట పాటల్లో ఎంతపేరు మోసిందో, పద్యాల్లో ఇది అంత వాసి కెక్కింది. ఎందరెందరో తెలుగుతల్లులు ఇది పోతన్న పద్యమని తెలియకుండానే మనసార

పాడుకునేవారు: మాతృత్వ మాధుర్యాన్ని తనివితీరా అనుభవించే వారు.

ప్రాసస్థానంలో 'జో. జో' అంటూ ఉండడంవల్ల, మధ్య మధ్య కృష్ణపరమైన ముచ్చటైన సంబోధనలుండడంవల్ల ఇటు రక్తికీ అటు ముక్తికీ మూలకందమైంది—ఈ కందం.

32. అమ్మా, మన్ను దినంగ నే శిశువునో? యాఁకొంటినో? వెఱ్ఱినో?
నమ్మంజూడకు వీరి మాటలు మది; న్నన్నీవు కొట్టంగ వీ
రి మ్మార్గమ్ము ఘటించి చెప్పెదరు; కాదేనిన్ మదీయాస్య గం
ధ మ్మాఘ్రాణము సేసి నా వచనముల్ దప్పైన దండింపవే!

గోపాలకృష్ణుని బాల్యలీలలను వివరించే ఘట్టమిది. ఒక నాడు చిన్నికృష్ణుడు మన్ను తిన్నాడు. బలభద్రుడు మొదలైన గోపకుమారులు యశోదకు ఈ విషయాన్ని చేరవేసినారు. 'ఒరే నాన్నా! మన్నెటికి తిన్నావురా? తినడానికి మరే పదార్థం లేదా?' అని ఆ పిచ్చితల్లి అడుగగా ఆ చతురమూర్తి ఇలా అంటాడు — 'అమ్మా నేను పసివాణ్ణా? పిచ్చివాణ్ణా? వీళ్ళ మాటలను నమ్మకమ్మా! నన్ను కొట్టించడానికి ఎత్తువేసినారు. కాదంటావా? అయితే నా నోరు చూడు! ఆఁ! తప్పయితే అప్పుడు దండించు.'

ఒతే ఎత్తువేసినాడు ఆ లీలా గోపాలుడు. 'అమ్మా! మన్ను తినంగ నే శిశువునో' అంటాడు. నిజమే! అతడా శిశువు? బ్రహ్మాండ భాండాలే ఆ అవతార పురుషుని కంటికి ఆటబంతులు. 'నేను వెర్రినా?' అంటాడు. నిజమే మరి! సమస్త జీవకోటులకు వెర్రెక్కించే సౌందర్యాభిరాముడు ఆ మహానుభావుడు. ఇంతకూ ఆ జగజంత యశోదమ్మకు తన ఈశ్వరత్వాన్ని చూపించాలని వేసిన ఎత్తది.

'నేను', 'శిశువునో', 'వెఱ్ఱినో', అన్న చిన్నచిన్న మాటల్లో పరమాత్మతత్త్వాన్ని ధ్వనింపజేసినాడు పోతన్న.

౬౩. కలయో ! వైష్ణవ మాయయో ! యితర సం
కల్పార్థమో ! సత్యమో !
తలపన్నేరక యున్నదాననొ ? యశో
దాదేవిఁ గానో ! పర
స్థలమో ! బాలకుఁ డెంత ? యీతని ముఖ
స్థంబై యజాండంబు ప్రో
జ్వల మై యుండుట కేమి హేతువొ ? మహా
శ్చర్యంబు చింతింపఁగన్.

అన్నట్టుగానే ఆ మన్నుదొంగ నోరు తెరువనే తెరిచినాడు. అను కున్నట్టుగా ఆ వెఱ్ఱితల్లి చూడనే చూసింది. ఏమిటి?— మన్నేనా? అక్షరాలా. కానీ, మరోరూపంలో—సముద్ర, పర్వత, భూగోళ, సూర్య చంద్ర, దిక్పాలురతో కూడుకున్న బ్రహ్మాండ రూపంలో — చూసింది. చూసింది: కృష్ణుని నోరు తెరిపించి చూసిన తానే నోరు తెరిచింది. ఎక్కడి బాలుడు? ఏమిటీ ఆశ్చర్యం? ఎక్కడి ముఖం? ఎక్కడి బ్రహ్మాండం? నిజమని ఎట్లా నమ్మేది? కల కావచ్చు. లేక వైష్ణవమాయ కావచ్చు. ఇంతకూ తాను యశోదా దేవి కాక పోవచ్చు. ముగ్ధ యశోదమనసులో సహజభాసురంగా చెలరేగిన తలపులవి.

ఈ అనుమానాల వెనుక పరమసత్యం దాగి ఉన్నది. యశోద పేరిట ఉన్న ఆ జీవికి నిజంగా అది కలయే. అవశ్యం అది వైష్ణవమాయయే. తాను 'యశోదాదేవిని కానేమో' అన్న ఊహలోనే ప్రాణిసహజమైన భ్రాంతియవనికను తొలిగించినాడు పోతన్న. అద్భుతత్వం మిషతో ఆత్మావిష్కరణం కావించినాడు పోతన్న.

అయితే తన కొడుకు పరమేశ్వరుడని యశోద తలచింది క్షణకాలమే. తరువాత బోలెడు కథ జరుగవలసి ఉంది. అప్పటితో ఆ మాయ ముగిసింది. మళ్ళీ ఎప్పటి యశోదమ్మ. మామూలు గోపాలబాలుడు.

34. ఓయమ్మ ! నీ కుమారుడు
మా యిండ్లను బాలు పెరుఁగు మననీఁడమ్మా !
పోయెద మెక్కడి కైనను ;
మా యన్నల సురభు లాన, మంజులవాణీ.

యశోదమ్మతో ఇరుగుపొరుగు గోపెమ్మల మొర ఇది. తమ ఇండ్లలో పాలూ పెరుగూ కాజేస్తున్నాడని: తాము ఎక్కడికైనా వెళ్ళిపోతామని వారి గోడు. ఎక్కడికి పోతారు? తమ అన్న లున్న చోటికి. అంటే పుట్టింటికి. ఆ పుట్టింటి మీద ఒట్టేసుకోవడంలో వాళ్ళు ఎక్కడికి పోదల్చుకున్నారో తెలుస్తుంది.

ఏముం దీ పద్యంలో? 'ఓ యమ్మ నీ కుమారుడు' అని ఎత్తుకోవడంలో ఉంది. ఆ మొరను, వారి తొందరను సహజ సంభాషణలో చిత్రించడంలో ఉంది.

ఏ అలంకారమూ లేకపోవడమే యీ పద్యానికి అలంకారం.

35. మాటిమాటికి వ్రేలు మడిచి యూరించుచు
నూరుఁగాయలు దినుచుండు నొక్కఁ;
డొకని కంచములోని దొడిసి చయ్యన మ్రింగి
చూడు లే దని నోరు సూపు నొక్కఁ;
డేగు రార్గురు చల్దు లెలమిఁ బన్నిద మాడి
కూర్కొని కూర్కొని కుడుచు నొక్కఁ;
డిన్ని యుఁ దగఁ బంచి యిడుట సేచ్చెలితన
మనుచు బంతెనగుండు లాడు నొకఁడు;

కృష్ణుఁ జూడు మనుచుఁ గికురించి పరు మ్రోలి
మేలి భక్ష్యరాశి మెసఁగు నొకఁడు;
నవ్వు నొకఁడు; సఖుల నవ్వించు నొక్కఁడు;
ముచ్చటాడు నొకఁడు; మురియు నొకఁడు.

చుట్టూ గోపబాలురు కూర్చున్నారు. మధ్యలో బాలకృష్ణుడున్నాడు. అందరూ కలసి నవ్వుతూ, తుళ్ళుతూ, ఇకిలిస్తూ, కికురిస్తూ తెచ్చుకొన్న చద్దులు తింటున్నారు. ఆ తినే తీరును, ఆ కుఱ్ఱవాళ్ళ హుషారును అప్పటికీ ఇప్పటికీ కళ్ళకు కట్టేటట్లు చిత్రించినాడు పోతన్న. ప్రతి పలుకుబడిని తూచి తూచి వేసినాడు. ఆ వ్రేలు మడిచి ఊరించడం, ఊరగాయలు తినడం, ఒకని కంచంలోనిది మరొకడు గబుక్కున మింగి 'చూడు లే'దని నోరుచూపడం, పందెం కాచి ఐదారుగురు తినవలసిన బువ్వను పట్టించి, దట్టించి ఒక్కడే తినడం....ఓ! ఎన్నెన్ని సరదా చేష్టలు! ఎంతటి స్వాభావిక చిత్రణం!

ఇప్పటి పిక్నిక్ వాతావరణానికి ఎప్పుడో బొమ్మకట్టి చూపినాడు, ఆ సహజ కవి.

26. కర్ణాలంబితకాకపక్షములతో గ్రైవేయహారాళితో
స్వర్ణభ్రాజితవేత్రదండకముతో సత్పింఛదామంబుతోఁ
బూర్ణోత్సాహముతో ధృతాన్నకబళోత్ఫుల్లాబ్జహస్తంబుతోఁ
దూర్ణత్వంబున నేగె లేఁగలకునై దూరాటవీ వీథికిన్.

చద్దులుతినే సంబరంలో ఉన్నారు గోపకులు. పచ్చని గరిక జొంపాల ముచ్చటకులోనై దూరదూరాలకు వెళ్ళిపోయినవి గోవులూ లేగలూ. ఆ లేగలను మళ్ళించడానికి సాగిపోతున్న గోపాలమూర్తిని నయనాభిరామంగా చిత్రించినాడు పోతన్న.

కూర్చిన సమాసాలు, సమకూర్చిన మధురాక్షరాలూ రమణీయచిత్రణకు మారాకు హత్తినవి.

చెవులదాక వ్రేలాడు కురులగుత్తులతో మెడలో మిలమిల లాడు రత్న హారాలతో. చేతిలో నిగనిగలాడు పుత్తడిబెత్తంతో. సిగలో కలకలలాడు నెమలిపింఛంతో, పూర్ణోత్సాహంతో పురోగ మిస్తున్నాడు ఆ చిన్నారి గోపన్న. ఈ వర్ణనంతా ఒక ఎత్తు. 'ధృతాన్నకబళోత్ఫుల్లాబ్జహస్తంబు'తో అన్న కొసరు మరొక ఎత్తు. ఈ గోపబృందం చల్దులు తినడం పూర్తికాకముందే గోబృందం వెళ్ళిపోయింది. 'మరేమీ తొందరలేదు. మీ సాపాటు కానియ్యండి నా పాటు నేను పడతాను' అని తినవలసిన అన్నపుముద్దను అర చేత పట్టుకొని బయలుదేరినాడు ఆ హాయలుకాడు.

నందనందనుని అలంకారాలకు వింతసొబగును కూర్చింది ఆ ఇంత అన్నపుముద్ద. మాటలా మరి! మాధవభక్తుడైన పోతన్నకు కన్పడిన గోపాలకృష్ణుని నిసర్గరూప మిది.

37. నల్లనివాఁడు పద్మ నయనంబులవాఁడు కృపారసంబు పైఁ
జల్లెడువాఁడు మౌళిపరిసర్పితపింఛమువాఁడు నవ్వు రా
జిల్లెడు మోమువాఁ డొకఁడు చెల్వలమానధనంబు దోఁచెనో
మల్లియలార! మీ పొదల మాటున లేఁడు గదమ్మ! చెప్పరే.

పైకి ప్రణయకలాపంగా కనిపించే గోపికాకృష్ణుల సంబంధం నిజానికి జీవాత్మపరమాత్మల అనుబంధం. గోపిక లెవరు! ఆ గోపాలచూడామణి ఎవరు? ఎందరో గోపికలు. ఒక్కడే కృష్ణుడు. ఇందరు గోపసుందరులు ఆ ఒక్క నల్లనయ్యను ఎందుకు వలచి నట్లు? వెర్రెత్తి పరిపరివిధాలుగా ఎందుకు పిలిచినట్టు? ఇంతకు వారి వయస్సెంత? గోపాలుని ప్రాయ మెంత? స్థూలదృష్టికి పొరాడే ప్రశ్న లివి. సూక్ష్మదృష్టికి తళుకాడే సమాధానాలు వేరు.

ఆ కృష్ణుడు కేవలం గోపాలకృష్ణుడు కాడు అవతారపురు షుడు. చేరెడేసి కన్నులతో. తలపై నెమలికుచ్చులతో. కరుణ

వెదజల్లే చూపులతో, మరులూరించే నవ్వులతో తమ మానధనాన్ని దోచుకున్న శృంగారమూర్తి ఆ గోపాంగనలకు కనిపిస్తున్నది. కాని, లోతుల్లోకి వెళితే ఆ 'నల్లనివాడు' నీలమేఘశ్యాముడు. ఆ 'పద్మనయనంబులవాడు' పుండరీకాక్షుడు. ఆ 'కృపారసంబు పై జల్లెడువాడు' అపారకరుణాసాగరుడైన శ్రీమన్నారాయణుడు. అతడు దోచినది 'చెల్వల మానధనం' కాదు. వారి వ్యామోహగుణం. ఆ అల్లరిగోపాలు డే డని అడుగుతున్న దెవరిని? మాటా పలుకూ ఎరుగని మల్లెలను. అవి బదులుపలుకుతా యనే అడుగుతున్నారా వారు? కామార్తులకు ఏది చేతనం. ఏది జడం? ఎవరు చెప్పగలరు? ఆ కామార్తిలో — కడ ఎరుగని ఆ విభ్రాంతిలో — సలసల కాగిన జీవాత్మల ఆక్రందనానికి సుందరరాగ కల్పనం ఈ సురుచిర పద్యం.

ఈ పద్యం ప్రతితెలుగువాని రసనాగ్రంపై కదలాడడానికి 'నల్లనివాడు' అన్న చల్లని తెలుగునుడి ఒక కారణం కాకపోదు.

మొదటిపాదంలో 'నల్లనివాడు' చివరిపాదంలో 'మల్లియలార' ఈ రెండుపదాలు ఈ పద్యమూర్తికి ఇరు భుజాలు.

38. అదె నందనందనుం డంతర్హితుం డయ్యెఁ
బాటలీతరులార! పట్టరమ్మ!
హేలావతులఁ గృష్ణ! యేల పాసితి వని
యైలేయ లతలార! యడుగరమ్మ
వనజాక్షుఁ డిచటికి వచ్చి డాఁగఁడు గదా
చూతమంజరులార! చూడరమ్మ!
మానినీమదనుతో మా రాక యెఱిఁగించి
మాధవీ లతలార! మనుపరమ్మ!
జాతిసతులఁ బాయు నీతియె హరి కని
జాతులార! దిశలఁ జాటరమ్మ!
కదళులార! పోయి కదలించి శిఖిపింఛ
జూటుఁ దెచ్చి కరుణఁ జూపరమ్మ!

అందాకా తముతో కూడి యాడి అంతలోనే మాయమైన మురళీలోలుణ్ణి అన్వేషిస్తున్నారు మదనపరవశలైన గోపికలు. మదిలో మదనుడు చొరబారితే కలిగే అవస్థలు ఇన్నన్ని కావు. కన్నెసిగ్గు కరిగిపోతుంది. మేనివన్నె తరిగిపోతుంది. ఏదీ రుచించదు. ఏ దిక్కూ తోచదు. ఏదేదో ఉన్మాదం. ఏమేమో ప్రలాపం. ఈ పద్యంలో ఉన్న మన్మథావస్థ ఆ ప్రలాపమే. మరుని తొందరలో ఓపికలు పోయిన గోపికలు విరహిణులై విహ్వలలై తరులనూ విరులనూ వల్లరులనూ మంజరులనూ అడుగుతున్నారు. 'ఏడి? తమ మానస చోరు డేడి?' అని. వారి ప్రలాపాన్ని, విరహాలాపాన్ని సహజ రమ్యంగా చిత్రించిన పద్య మిది. అయితే ఈ ఉన్మత్త ప్రలాపం కేవలం అంగిక సంక్షోభంవల్ల కలిగింది కాదు. పంచేంద్రియ తర్పణమే దీనికి పరమావధి కాదు. మధురభక్తిలో ఒక విచిత్రదశ. ఈ పిలుపు సమ్ముగ్ధచిత్తలైన ఆ గోపికల అంతరాత్మలకే మేలుకొలుపు.

39. కిటి యై కౌఁగిటఁ జేర్చెను,
పటుఁడై వర్ధిల్లి కొలిచె వడిఁ, గృష్ణుండై
యిటఁ బదచిహ్నము లిడెఁ గ్రిం
దటి జాముున నేమి నోఁచితమ్మ! ధరిత్రీ!

హరి వరాహమూర్తి యై ధరిత్రిని కౌగిట చేర్చుకున్నాడు. వామనమూర్తి యై బ్రహ్మాండాన్ని కొలిచినాడు. శ్రీకృష్ణమూర్తియై తన అడుగుజాడలతో పుడమిని పూతం చేసినాడు. గతజన్మలో ధరా పురంధ్రి నోచుకున్న పుణ్య మది. గోపాలమౌళి పాదాల గుర్తులను కనుగొన్న గోపికల భావపరంపర ఇది. బేలలుగా అగుపించే గోపాంగనల నోట వాసుదేవుని మూలతత్త్వమే పలికింది. మూడు అవతారాలలోను భూరమణికి నారాయణునికి ఉన్న సాంగత్యమే ఈ పద్యంలో ధ్వనించింది.

40. భూషణములు సెవులకు, బుధ
తోషణము, లనేకజన్మ దురితౌఘ విని
శ్శోషణములు, మంగళతర
ఘోషణములు గరుడగమను గుణభాషణముల్.

రుక్మిణీ కల్యాణఘట్టానికి తిలకంలాంటి పద్యమిది. ఈ తిలకం దిద్దుకున్న తర్వాతనే కథాకల్యాణి కదలాడుతుంది. గరుడగమనుని గుణగణకీర్తనలు ఎంత విలువైనవో తెలుపుతుంది పద్యం. అవి కర్ణభూషణము లట. పండితులను అలరించేవట. అనేకజన్మల పాపాలను తొలిగించేవట. కల్యాణప్రదములైన నినాదము లట.

ఈ పద్యంలో అర్థంకంటె శబ్దం, ఆ శబ్దరూపంకంటె అది పలికించే నాదం ముఖ్యమైనది. లాక్షణికదృష్టికి 'భూషణములు' 'తోషణములు' ఇత్యాది ప్రాసస్థానాలు త్రిప్రాసస్థానాలు త్రిప్రాసం కిందికో చతుప్ప్రాసం కిందికో వస్తాయి. కాని. ఇవి ఒకరకంగా వాక్యం చివర ఉండే అంత్యప్రాసస్థానంలోఉన్నా అంత్యప్రాసల దరువుల్లాగా శ్రవణ సుఖాన్ని కూర్చే కూర్పులివి.

ఇలాంటి పద్యాలు వ్రాయడం పోతన్నకు మామూలే. చెప్ప దలచుకున్నవస్తువు చిక్కనిది కానప్పుడు మధ్యమధ్య ఇలాంటి ప్రాసక్రీడలకు లోనవుతుంటాడు. వాసుదేవుని గుణభాషణములు వర్ణించా లని మనస్సు చెప్పింది. ఇంకేమి? 'భాషణములు' అనే మాటకు సరితూగే పదాలు ప్రాసస్థానంలో తమంత తామే వచ్చి కుదురుకున్నవి 'భూషణములు' 'తోషణములు' 'శోషణములు' 'ఘోషణములు' అంటూ.

ఈ పద్యాన్ని పిండితే వచ్చే అర్థం ఆవంత. చదివితే ఉదయించే నాదం కొండంత. పోతన్నకు పుట్టెడు పేరు తెచ్చిన గుణాల్లో ఈ అక్షరరమ్యత ఒకటి.

41. బంధువు లెల్లఁగృష్ణునకు బాలిక నిచ్చెద మంచు శేముషీ
సింధువులై విచారములు సేయఁగ వారల నడ్డుపెట్టి దు
స్సంధుఁడు రుక్మి కృష్ణు నెడఁ జాల విరోధముఁ జేసి మత్తపు
ష్పంధయవేణి నిత్తు శిశుపాలున కంచుఁ దలంచె నంధుఁడై.

ఉదితయౌవనయైన రుక్మిణి తన తండ్రి ఇంటికి వచ్చిపోయే అతిథులవల్ల కృష్ణుని అందచందాలను గూర్చి, శౌర్యసాహసాలను గూర్చి విన్నది. తనకు విభుడు అతడే అని నిశ్చయించుకున్నది.

అక్కడ హరి కూడా బాలామణి రుక్మిణి తనకు తగిన ఇల్లాలని అనుకున్నాడు. రుక్మిణి బంధువులందరూ ఈ ఆలోచనలోనే ఉన్నారు. వారు "శేముషీ సింధువులు" కాబట్టి.

అందరికీ అడ్డుపుల్లగా తయారైనాడు. రుక్మిణి అన్న రుక్మి. ఆమెను శిశుపాలునికి కట్టబెట్టాలనే పన్నాగంలో ఉన్నాడు- అతడు అంధుడూ దుస్సంధుడూ కాబట్టి. ఈ అంధత్వం కంటికి సంబంధించింది కాదు: మతికి సంబంధించింది. అతని మతిని చీకటి ఆవరించింది. తామసం ప్రకోపించింది. తమో గుణ భూయిష్ఠునికి బుద్ధిమంతుల విచారాలు తలకిందులుగా కనిపిస్తాయి. అందుకే వాడు దుస్సంధు డయినాడు.

'సంధ' అంటే సంయోగం. రుక్మిణీ కృష్ణుల సంయోగం లక్ష్మీనారాయణుల సంయోగం. ఇది సుసంధ. రుక్మిణిని శిశుపాలునికి కూర్చాలనే దృక్పథం దుస్సంధ. ఇది అయోగ్యం. తామసాంధుడైన రుక్మి దుస్సంధుడు గాక మరే మవుతాడు?

మూల భాగవతంలో 'అంధుడై' అనే మాటకు బదులు 'కృష్ణద్వేషి' అని ఉన్నది. కృష్ణద్వేషి అంటే ఆ ప్రత్యేకవ్యక్తిని దూషిస్తున్నవాడు. తెలుగులో 'అంధుడై' అనడంవల్ల రుక్మి సహజధూర్తప్రకృతి బయటపడింది. "శేముషీసింధువు" లనే

మాట కూడా పోతన్న చేర్చే. "విచారములు సేయగా" అనేది ఈనాటికీ ఆ అర్థంలోనే వాడుకలో ఉన్న పలుకుబడి.

42. ఏ నీ గుణములు కర్ణేంద్రియంబులు సోఁక
దేహతాపంబులు దీఱిపోవు;
నే నీ శుభాకార మీక్షింపఁ గన్నుల
కఖిలార్థలాభంబు లబ్బుచుండు;
నే నీ చరణసేవ లే ప్రొద్దు చేసిన
భువనోన్నతత్వంబుఁ బొందఁగలుగు;
నే నీ లసన్నామ మే ప్రొద్దు భక్తితోఁ
దడవిన బంధసంతతులు వాయు,
నట్టి నీయందు నా చిత్త మనవరతము
నచ్చియున్నది; నీ యాన; నాన లేదు;
కరుణఁ జూడుము కంసారి! ఖలవిదారి!
శ్రీయుతాకార! మానినీచిత్తచోర!

రుక్మిణి పంపిన పరిణయసందేశంలో ప్రథమపద్య మిది. కృష్ణుడు ఆ బాలామణిదృష్టికి కేవలం కంసారి, ఖలవిదారిమాత్ర మే కాదు. శ్రీయుతాకారుడు; మానినీచిత్తచోరుడు కూడా. తాను మానిని. తన చిత్తమును ఏ నాడో దొంగిలించినాడు ఆ శ్రీధరుడు. అతడు కేవలం గోపాలుడు కాడు. శ్రీపాలుడు. కన్నెగా ఉన్న రుక్మిణికి జన్మాంతరసంస్కారంవల్ల కైముత్యంలా భాసించిన సత్య మిది. అందుకే ఈ సంబోధనలను అంతబరువుగా ప్రయోగించింది. తన శరీరంలోని సర్వేంద్రియాలు సమస్తాణువులు అతని పొందుకొరకు తహతహలాడుతున్నాయని చాటులేని మాటలలో తేటపరచింది. 'నీ యాన, నాన లేదు' అని అన్నది. "నీయాన" అంటే నీతోడుసుమా! 'నాన' అంటే సిగ్గు. కన్యాసహజమైన సిగ్గును కూడా విడిచి కేలొగ్గి అడిగింది తనను కరుణించు మని. అతని రూపం చూస్తే కనుల పండువట! అతని చర

ణాలను సేవిస్తే మహోన్నతి కలుగుతుందట! అతని పేరు తలిస్తే భవబంధాలు తొలగిపోతాయట! ఎవ రీతడు? ప్రియుడేనా? కాడు. విశ్వమయుడు. తనకు కాబోయే వరుడేనా? కాడు! విశ్వేశ్వరుడు.

నవవిధభక్తుల్లో నాలుగు భక్తిమార్గాలను ఈ పద్యంలో పొందుపరచినాడు పోతన్న. మొదటి పాదంలో శ్రవణం. రెండవ పాదంలో దర్శనం. మూడవ పాదంలో పాదసేవనం. నాలుగవ పాదంలో కీర్తనం. మొదటి రెండుపాదాలు మూలంలోనివే. తరువాతివి రెండు పోతన్న చేర్చినవి. నాలుగు పాదాలలో నాలుగు విధాల భక్తిపథాలను నిర్దేశించి ఆ శృంగాటకం మీద రుక్మిణిని అధిష్ఠింపజేసినాడు. ఇప్పుడు కనిపిస్తున్న రుక్మిణి బాలామణి మాత్రమే కాదు. మధురభక్తికి సంకేతంగా నిలిచిన మానినీశిరోమణి.

'ఏ ని' అని ఎత్తుకొని నాలుగుపాదాలవరకు నిర్వహించడంలో ఉంది ఈ పద్యంలోని సగం అందం.

43. ధన్యున్ లోకమనోభిరాముఁ గుల విద్యారూపతారుణ్య సౌ
 జన్య శ్రీ బలదాన శౌర్యకరుణాసంశోభితున్ నిన్ను నే
 కన్యల్ గోరరు? కోరదే మును రమాకాంతాలలామంబు రా
 జన్యానేకపసింహ, నా వలసనే జన్మించెనే మోహముల్ ?

రుక్మిణి శ్రీకృష్ణుణ్ణి వలచింది. తాను వలచిన సంగతి సిగ్గు విడిచి తెలిపింది. అంతటితో ఊరుకోలేదు. తనకు కలిగిన మోహాన్ని ఒక చతురుడైన న్యాయవాదిలా సమర్థించడానికి పూనుకుంది. కృష్ణుని సకల సద్గుణాల పట్టిక ఇచ్చింది. అబ్బబ్బ! ఎన్ని గుణాలని! వంశం. విద్య. రూపం. యౌవనం. సంపద. శౌర్యం. దానం. దయ–ఇన్ని గుణాలు కలబోసిన [illegible]

కోరరు? అని ప్రశ్నించింది. 'నేను కోరుతున్నాను' అంటే చాలదా? ఎంద రెందరో కోరుతున్నారు కాబట్టి తాను కోరుతున్నదా? ఏమి టీ వాదం? అతడు లోకాభిరాముడు కాబట్టి అందరూ కోరడం సహజం. వలచే ఆ కోటొక్కవనితల పంక్తిలోనేనా తనకు స్థానం? కాదు. తొల్లిటి లక్ష్మితో తనకు సాజాత్యం ఉంది. నాడు లక్ష్మి వలచింది. అతడు శ్రీపతి అయినాడు. నేడు తాను వలచింది. అతడు రుక్మిణీపతి కాక తప్పదు. ముందు ఎందరో కన్యలకు కలిగిన వలపును ప్రస్తావించి. తరువాత ప్రత్యేకంగా లక్ష్మిని పేర్కొనడం రుక్మిణి చురుకు దనాన్ని సూచిస్తున్నది. వెన్న దొంగను వెర్రిమొర్రిగా వలచిన బేల కాదు రుక్మిణి. తాను అతన్ని జన్మ జన్మలకు ప్రేమించే సర్వస్వామ్యాలున్న సాక్షాత్ లక్ష్మి స్వరూపిణి.

ఈ పద్యంలో "రాజన్యానేకపసింహ" అనేది సాభిప్రాయ సంబోధనం. రుక్మిణీ హరణంలో రణం తప్పదు. మత్తెక్కిన రుక్మి, శిశుపాలుడు మొదలైన రాజులు మదపుటేనుగుల్లా ఎదురుతిరుగుతారు. శ్రీకృష్ణుడు వారిపాలిటి సింహమై విక్రమిస్తాడు. వారి గర్వాన్ని ఛేదిస్తాడు. ఇంతటి నిశ్చయం తన కుంది. అందుకే ఆమె సంబోధనలో జరుగనున్న కథ ధ్వనించింది.

44. శ్రీయుతమూర్తి, యో పురుష
సింహమ, సింహము పాలి సొమ్ము గో
మాయువు కోరు చందమున
మత్తుఁడు చైద్యుఁడు నీ పదాంబుజ
ధ్యాయినియైన నన్ను వడిఁ
దాఁ గొనిపోయెద నంచు నున్నవాఁ
డా యధమాధముం డెఱుఁగఁ
డద్భుతమైన భవత్ప్రతాపమున్.

కృష్ణుణ్ణి పదేపదే శ్రీపతిగా సంబోధించందే రుక్మిణికి తృప్తి లేదు. తనకు తెలియకుండానే తానే లక్ష్మిననే అభిప్రాయం ఆమె వాదనలో తొంగి చూస్తున్నది. అతడు పురుషసింహుడు అంటే పురుషోత్తముడు. పురుషు లెందరున్నా పురుషోత్తము డొక్కడే: అతడు శ్రీమన్నారాయణుడు. తాను అతని సొత్తు. తన జీవితధ్యేయం హరిచరణకమలధ్యానం. అలాంటి తనను కొనిపోవా లనుకుంటున్నాడు శిశుపాలుడు. వాడు మత్తుడు, వాడి మత్తత ఒంటికి సంబంధించింది కాదు. ఊహకు సంబంధించింది. సింహంసొమ్మును గుంటనక్క కోరుకోవడం విపరీతం కాదు. శ్రీకృష్ణునికి అంకితమైన తనను శిశుపాలుడు వాంఛించడం ఆ విపరీతబుద్ధివల్లనే. వాడు అధముడే కాడు, అధమాధముడు. ఈ మాటల్లో ఆ బాలామణి శక్తిస్వరూపిణిగా స్ఫురిస్తున్నది. ఎక్కడి నుంచి వచ్చింది ఈమెకీ సత్తువ? కేవలం ఆ పరమాత్ముని పాదాం బుజధ్యానంవల్ల. శిశుపాలునిది కంటికీ ఒంటికీ పొరలు కప్పే తామసమార్గం. రుక్మిణిది కైవల్యమూర్తికి తనను తాను కానుకగా ఇచ్చుకున్న పరమసాత్త్విక పథం.

45. ప్రాణేశ, నీ మంజుభాషలు వినలేని
కర్ణరంధ్రంబుల కలిమి యేల?
పురుషరత్నమ, నీవు భోగింపగా లేని
తనులతవలని సౌందర్య మేల?
భువనమోహన, నిన్నుఁ జూడఁగానఁగా లేని
చక్షురింద్రియముల సత్త్వ మేల?
దయిత, నీ యధరామృతం బానఁగా లేని
జిహ్వకు ఫలరససిద్ధి యేల?
నీరజతనయన, నీ వనమాలికా
గంధ మబ్బలేని ఘ్రాణ మేల?
ధన్యచరిత, నీకు దాస్యంబు సేయని
జన్మ మేల? యెన్ని జన్మలకును.

రుక్మిణి దాస్యభక్తితోపాటు పోతన్న కవితాశక్తిని ప్రదర్శించే పద్యమిది.

మానవ శరీరం పంచేంద్రియాల సంపుటి. చెవు లున్నాయి వినడానికి. చేతు లున్నాయి తాకడానికి. కళ్ళున్నాయి చూడ డానికి. జిహ్వ ఉంది రుచులానడానికి. నాసిక ఉంది వాసన చూడడానికి. ఇది సర్వప్రాణి సహజమైన లక్షణం.

కాని, రుక్మిణిదృష్టిలో పాంచభౌతికమైన తన శరీరానికి పరమావధి వేరు. ప్రాణేశ్వరుని సమాగమం. ఆ సమాగమంవల్ల కలిగే మహానుభవం తన పంచేంద్రియాల కలిమికి పరమార్థం.

ప్రాణేశుని మంజుభాషలు వినలేని తన కర్ణము లెందుకు? అతడు భోగించలేని తన తను వెందుకు? అతనిని చూడలేని తన కను లెందుకు? అతని అధరామృతం అనలేని తన జిహ్వ ఎందుకు? అతని వనమాలికా పరిమళం ఆఘ్రాణించలేని తన నాసిక ఎందుకు? అంతే కాదు. అతన్ని సేవించని తన జన్మ మెందుకు? శరీర సాకల్యానికీ జన్మసాఫల్యానికీ చేసిన మహోదాత్త సమన్వయ మిది.

పంచేంద్రియ సంపుటిలో పంచభూతాల గుణాలను ధ్వనింప జేయడం ఈ పద్యంలో ఉన్న రమణీయ రహస్యం. శ్రవణాలకు శబ్దగుణం. తనువుకు స్పర్శగుణం. నయనాలకు రూపగుణం. జిహ్వకు రసగుణం. నాసికకు గంధగుణం సహజ లక్షణాలు. ఈ లక్షణ పంచకాన్ని సుకుమార వ్యంగ్య ధోరణిలో సూచించినాడు పోతన్న.

46. కన్నియమీఁద నా వలఁపు గాఢము; కూరుకు రాదు రేయి నా
కెన్నఁడు నా వివాహము సహింపక రుక్మి తలంచు కీడు; నే
మున్నె యెఱుంగుదున్; బరుల మూఁక లడంచి కుమారిఁ దెత్తు వి
ద్వన్నుత, మాను ప్రచ్చనవ వహ్నిశిఖన్ వడిఁదెచ్చు కైవడిన్.

రుక్మిణి పంపిన సుదీర్ఘసందేశాన్ని విన్నాడు. అలవోకగా నవ్వుతూ మూడు ముక్కల్లో తన అభిప్రాయాన్ని వెల్లడించినాడు. తన మనసంతా ఆ కన్నియ పైనే ఉందన్నాడు. తనకు నిదురే లేదన్నాడు. రుక్మి వక్రబుద్ధి తనకు తెలుసు నన్నాడు. ఎవ్వ రెదుర్రొడ్డినా తన మనోహారిణిని హరించి తెస్తానని ప్రతిజ్ఞ చేసినాడు. ఏ రకంగా? జమ్మికొయ్యలను రాచి హోమాగ్నిని సాధించినట్టుగా. చిన్న సెలయేరుగా ప్రారంభమైన ఈ పద్యం మహాజలపాతంగా పరిణమించింది. అందరు ప్రేమికులు అన్నట్టుగానే అన్నాడు కృష్ణుడు— "ఆ అమ్మాయిని నేను విపరీతంగా ప్రేమిస్తున్నాను. ఆమెను తలచుకోని గడియ లేదు. రాత్రుల్లో నిద్ర రావడం లేదు" అన్న ధోరణిలో. కానీ, ప్రతిజ్ఞ చేసేసరికి అందుకు తగ్గ గంభీరమైన ఉపమానం వేసేసరికి పద్యం కొండంత పెరిగి పోయింది.

యజ్ఞానికి కావలసిన అగ్నిని జమ్మికొయ్యలను రాచి పుట్టిస్తారు. రుక్మిణి అలాంటి అగ్ని. రుక్మిణీహరణం యజ్ఞకార్యం వంటిది. ఈ పద్యానికి ప్రాణం ఈ అలంకారధ్వని.

"కూరుకు రాదు" అనేది తెలంగాణంలో ప్రచలితంగా ఉన్న పలుకుబడి.

47. ఘనుఁ డా భూసురుఁ డేగెనో; నడుమ మా
ర్గశ్రాంతుఁడై చిక్కెనో;
విని కృష్ణుం డిది తప్పుగాఁ దలఁచెనో;
విచ్చేసెనో; యీశ్వరుం
డనుకూలింపఁ దలంచునో తలఁపఁడో?
యార్యామహాదేవియున్
నను రక్షింప నెఱుంగునో యెఱుఁగదో?
నా భాగ్య మెట్లున్నదో!

రేపు లగ్నం. భూసురు డింకా తిరిగి రాలేదు. గోవిందు డేమన్నాడో తెలియదు. ధీరగా, గంభీరంగా కల్యాణ సందేశాన్ని పంపిన రుక్మిణి తడబడి పోతున్నది: తల్లడిల్లి పోతున్నది చెప్పరాని ఆందోళన. ఎవరితోనూ చెప్పుకోలేని సందేహ పరంపర లక్ష్మి అంశలో పుట్టిన రుక్మిణికేనా ఈ సంశయాలు? "స్వామీ పూర్వం నిన్ను రమాకాంతాలలామం కోరింది. ఈ జన్మలో నేను కోరుతున్నాను. ఇందులో నా తప్పేముంది?" అని తన సందేశంలో అంత నిక్కచ్చిగా చెప్పిన రుక్మిణి ఇంత ముగ్ధగా, సందిగ్ధగా ఎలా మారిపోయింది?

ఈ పద్యంలో రుక్మిణి లక్ష్మీస్వరూపిణి కాదు. కేవల బాలామణి. కన్యాసహజమైన మోహం ఆవరించినప్పుడు అన్నీ సందేహాలే! చివరికి వెళ్ళవలసిన బ్రాహ్మణుడు వెళ్ళేనో లేదో అన్నంతదాకా సాగిపోయింది ఆ సందిగ్ధచిత్తం. వలచినహృదయం లోని ఆటుపోటులను సహజసుందరంగా చిత్రించిన పద్యమిది. ఇప్పటికీ మనలో సందేహాలు ముసురుకున్నప్పుడు ఈ పద్యం గుర్తుకొస్తుంది. అన్నీ ప్రశ్నలే ఉండడం ఈ పద్యంలోని మరొక విశేషం. అయితే మాంగల్యప్రదాయిని అయిన ఆ సర్వమంగళా దేవి సంస్మరణమే విపత్సాగరతరణం కాదా!

48. నమ్మితి నా మనంబున సనాతనులైన యుమామహేశులన్
మిమ్ముఁ బురాణదంపతుల మేలు భజింతుఁ గదమ్మ మేటి పె
ద్దమ్మ! దయాంబురాశివి గదమ్మ! హరిం బతి సేయు మమ్మ! నిన్
నమ్మినవారి కెన్నఁటికి నాశము లేదు గదమ్మ! యీశ్వరీ!

నిన్నటి తరంవరకు తెలుగునాట కన్నెపిల్లలు భక్తి తాత్పర్యాలతో పాడుకున్న పద్య మిది. ఈ పద్యంలో ఉన్న జీవశక్తి ఆ భక్తి.

ఉమామహేశ్వరులు పురాణదంపతులు. అత్యంత సనాతనులు. లక్ష్మీ నారాయణుల కంటె సనాతనులు. మహేశ్వరుని అర్ధాంగి యైన మహేశ్వరి దయాజలధి. కల్యాణ సంసిద్ధికి శేవధి. రుక్మిణి ఈ పద్యంలో మొదట ఈ పురాణ దంపతులను కలిపి కైవారం చేసింది. పిదప ఆ చల్లనితల్లికి ప్రత్యేకంగా ప్రణమిల్లింది.

పారవశ్యానికి దారితీసిన భక్తిభావనం. దానిని అరటి పండొలచినట్లు ప్రకటించ గలిగిన పదసంకలనం ఈ పద్యానికి నయనయుగళం.

ఆ యమ్మను 'అమ్మ' 'అమ్మ' అని ఐదుసార్లు సంబోధించడం ఈ పద్యం పొందిన ప్రాచుర్యానికి ప్రధాన కారణం.

49. అళినీలాలకఁ బూర్ణచంద్రముఖి నేణాక్షిం బ్రవాళాధరన్
గలకంఠిన్ నవపల్లవాంఘ్రియుగళన్ గంధేభకుంభస్తనిన్
బులినశ్రోణి నిభేంద్రయాన నరుణాంభోజాతహస్తన్ మహో
త్పలగంధిన్ మృగరాజమధ్యఁ గని విభ్రాంతాత్ములై రందఱున్.

గౌరీపూజకు వెళ్ళుతున్న రుక్మిణిని ఘంటాపథంలో మూగిన రాజవీరులు కనుగొన్నారు. వీరందరూ ఆమెనే చూస్తున్నారు. ఆమె 'హరిరాకకు' ఎదురుచూస్తూ నడుస్తున్నది. అలా నడుస్తుంటే ఆమె వీరమోహినిలా ఉందట. మామూలు మోహినిని చూస్తేనే తల తిరిగిపోయే ఆ రాకుమారులు 'వీరమోహిని'ని చూస్తే ఇంకేమవుతారు? 'విభ్రాంతాత్ములైనా'రట. అంటే వారి మనసులే చెదరిపోయినాయన్నమాట! ఆమె సర్వాంగ సౌందర్యం వారి కనులకు మిరుమిట్లు గొలిపింది. ముందు వారికి తుమ్మెదరెక్కలవంటి కురులు కనిపించినవి. తరువాత పున్నమిచంద్రబింబంవంటి ముఖం కనిపించిది. ఆ తరువాత జింక కన్నులు. పగడాల పెదవి.

కలకంఠం. పాదపల్లవాలు. కుచకుంభాలు ఇత్యాదులు. ఏమి టీ క్రమం? నిజమే! స్థూలదృష్టికి అలాగే కనిపిస్తుంది. కురులనుండి చరణాలవరకో, చరణాలనుండి కురులవరకో, వర్ణించవలసిందికదా! ఏమి టీ వ్యత్యాసం మరి? అక్కడే పోతన్న సాధించిన ఔచిత్యం పరాకాష్ఠ నందుకున్నది. చూసేవారు విభ్రాంతాత్ములు. మతి చెదిరినవారు. ఉన్మాదం ముదిరినవారు. ఆ జగన్మోహిని దుర్ని రీక్ష్య సౌందర్యాన్ని ఒక క్రమంలో చూడగలుగుతారా? ఈ దృష్టి ఉంది గనుకనే పోతన్న రెండు సాభిప్రాయపదాలు ప్రయోగించి నాడు. ఆమె 'వీరమోహిని' అని వారు 'విభ్రాంతాత్ము' లని.

50. మా సరివాఁడవా మా పాపఁ గొనిపోవ;
నేపాటిగలవాఁడ; వేది వంశ;
మెందు జన్మించితి; వెక్కడఁ బెరిఁగితి;
వెయ్యది నడవడి; యెవ్వఁ డెఱుఁగు
మానహీనుఁడ వీవు; మర్యాద లెఱుఁగవు;
మాయఁ గైకొనికాని మలయరావు;
నిజరూపమున శత్రునివహంబుపైఁ బోవు
వసుధేశుఁడవు గావు; వావి లేదు;
కొమ్మ నిమ్ము: నీవు గుణరహితుండవు;
విడువు; విడువవేని విలయకాల
శిఖిశిఖాసమాన శితశిలీముఖముఁల
గర్వమెల్లఁ గొందుఁ గలహమందు.

రుక్మిణిని ఎత్తుకుపోతున్న కృష్ణుణ్ణి అదలించి తూలనాడు తున్నాడు రుక్మి. అతని కులాన్నీ గుణాన్నీ పేరుపేరున ఎంచి దుయ్యబడుతున్నాడు. పైకిచూస్తే అన్నీ నిందలే. రుక్మి నిందలు తప్ప అభినందనలు చేసేవాడా మరి? ఒక దుష్టపాత్ర శిష్టరక్షకుణ్ణి చెడామడా తిడుతుంటే పాపం మన పోతన్న పులుకు పులుకున చూస్తాడు: 'అయ్యో! నా స్వామి తిట్లపాలౌతున్నాడే'

అని ఆందోళన పడుతాడు. ఆ దుష్టునికి తెలియకుండానే వాడి పాడునోట పరతత్త్వ రహస్యాలను పలికిస్తాడు. ఆ రకంగా తన మనసు నింపుకుంటాడు. ఈ పద్యంలో ఆ పనే చేసినాడు. అటు కృష్ణుడు ఇటు రుక్మి. ఇక తిట్ల వెనుక దాగిన పరమార్థ మేమిటో చూద్దాం—

కృష్ణుడు రుక్మికి 'సరివాడు కాడు'—నిజమే! అందరికీ అతీతుడు. అతడు ఏపాటి గలవాడు?—ముల్లోకాలే అతనివి. ఆ సిరియే అతనిది. ఏది వంశం?—విష్ణుమూర్తికి ఒక వంశ మంటూ ఉంటుందా? ఎందు జన్మించితివి?—జన్మ లేనిదే.

ఎక్కడ పెరిగితివి?—పెరుగుట విరుగుట నరులకు, నారాయణుని కెక్కడిది?

ఎయ్యది నడవడి?—నడిపించేవాని నడవడి ఎవడెరుగును? మానహీనుడవు — అశరీరునికి, ఆత్మస్థిరునికి మానపత్రికి ఏది? మర్యాద లెరుగవు — అనంతు డతడు. మాయ గైకొనిగాని మలయరావు — సర్వమూ అతని మాయే. నిజరూపమున శత్రు నివహంబుపైఁబోవు—అన్ని రూపాలూ అతనివే. వసుధేశుఁడవు కావు నిజమే! ఒక్క వసుధకే కాదు, చతుర్దశభువనాలకే అధీశ్వరుడు.

వావి లేదు—త్రివిక్రమునికి క్రమంతో నిమిత్తం లేదు. గుణ రహితుండవు — గుణత్రయము జీవకోటికి, గుణాతీతుని కేటికి?

ఇది—పైన నిందగా కనిపించినా లోన స్తుతిని దాచుకున్న పద్ధతి. అలంకారాలలో వ్యాజస్తుతి.

51. తగు నీ చక్రి విదర్భరాజసుతకున్, దథ్యంబు, వైదర్భియుం
దగు నీ చక్రికి, నింత మంచి దగునే దాంపత్య, మీ యిద్దఱిం
దగులం గట్టిన బ్రహ్మ నేర్పరి గదా! దర్పాహతారాతి యై
మగఁ డౌఁ గావుతఁ జక్రి యీ రమణికిన్ మా పుణ్యమూలంబునన్.

హరిని చూచిన విదర్భపౌరులు అనుకున్నారట.—కృష్ణునికీ రుక్మిణికీ బలే జంట కుదిరిం దని. ఆ అనుకోవడంలో స్వచ్ఛమైన అమాయికత్వం ఉంది. మంగళకరమైన ఆకాంక్ష ఉంది. కృష్ణునికి రుక్మిణీ, రుక్మిణికి కృష్ణుడు అన్ని విధాలా తగినవారు. ఈ ఇద్దరిని తగులగట్టిన బ్రహ్మ నేర్పరి యుట. ఈ తగులగట్టడం అనేది పోతన్న సరికొత్తగా కూర్చిన నుడికారం. ఈ మాటకు ఇటీవలి కాలంలో ఉన్న అర్థం వేరు. ఇష్టంలేని సంబంధాన్ని 'తగుల గట్టడం' అంటారు. పోతన్న కాలంలో ఈ మాటకున్న అర్థం వేరు. 'తగులు' 'తగులం' అంటే ఆసక్తి. అనురాగం. ఆ ఇద్దరి హృదయాలలో ఒకరి పట్ల ఒకరికి తగులం ఏర్పడింది. ఈ రాగబంధాన్ని ఎరిగిన బ్రహ్మ వారి వివాహబంధాన్ని ఏనాడో నిర్ణయించినాడు. అందుకే అతడు బ్రహ్మ. ఆ నేర్పు అతనికే చెల్లింది. సామాన్యపౌరులు అమాయికంగా పలికిన పలుకుల వెనుక ఇంతటి గంభీరార్థాన్ని పొదిగినాడు పోతన్న.

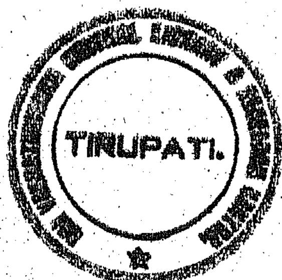
ఈ పద్యంలో కృష్ణుడు మాటిమాటికి చక్రిగా కనిపిస్తాడు. రుక్మిణి వైదర్భిగానే భాసిస్తుంది. పర్యాయపదాలు కరువా, తిప్పితిప్పి గుప్పించడానికి. పదే పదే చక్రి చక్రి అంటా డేమిటి? అప్పుడు కావలసిందీ, అక్కడికి రావలసిందీ గోపాలబాలుడో మురళీలోలుడో కాదు. చక్రధారియైన సర్వేశ్వరుడు. వచ్చింది తా వలచిన ఒక సామాన్య కన్యకోసం కాదు. విదర్భరాజు పుత్రిక కోసం, మరో రూపంలో పెరుగుతున్న రమాభగవతి కోసం. అందుకే పోతన్న అన్నిసార్లు కృష్ణపరంగా చక్రిని, రుక్మిణీపరంగా 'వైదర్భి'ని ప్రయోగించినాడు.

52. ధృవకీర్తిన్ హరి పెండ్లి యాడె నిజచేతోహారిణిన్ మూస పై
భవ గాంభీర్యవిహారిణిన్ నిఖిలసంపత్కారిణిన్ సాధుబాం
ధవ సత్కారిణిఁ బుణ్యచారిణి మహాదారిద్ర్య సంహారిణిన్
సువిభూషాంబరధారిణిన్ గుణవతీచూడామణిన్ రుక్మిణిన్.

ఇది రుక్మిణీకృష్ణుల కల్యాణం. అంత్యప్రాసల దొంతరతో పోతన్న చేసిన కావ్యగానం. అతడు హరి. ఆమె చేతోహారిణి. ఈ జన్మలోనే కాదు అతని హృదయాన్ని హరించినది. ఆనాడే- సంపత్కారిణిగా, ఇందిరాసుందరిగా అతనిని చేపట్టిననాడే. ఆ దంపతులే ఈ దంపతులు. ఆనాటి పెండ్లి క్షీరసాగరతీరంలో జరిగింది.

రుక్మిణీ కృష్ణుల కల్యాణం అఖిలభువనకల్యాణం.

0883 - 246 2565
903 246 2565

MOHAN PUBLICATIONS

మోహన్ పబ్లికేషన్స్,

అజంతా హోటల్ ఎదుట, కోటగుమ్మం, రాజమహేంద్రవరం - 533101.

WWW.MOHANPUBLICATIONS.COM

మావద్ద లభించు గ్రంథములు

1. వ్రతకథలు - పూజలు

1.	శ్రీ వినాయక వ్రతం	వెల రూ.10-00
2.	శ్రీ విఘ్నేశ్వరపూజా-పుణ్యాహవాచనం	30-00
3.	శ్రీ విఘ్నేశ్వరపూజ (కాణిపాకక్షేత్రమాహాత్మ్యంతో)	10-00
4.	సంకష్టహరచతుర్థి శ్రీమహాగణపతి వ్రతం	30-00
5.	వరలక్ష్మీ వ్రతం	10-00
6.	కేదారేశ్వర వ్రతం	10-00
7.	త్రినాధ వ్రతం(కలర్)	10-00
8.	త్రినాధవ్రతం(సాదా)	5-00
9.	క్షీరాబ్ధి వ్రతం	12-00
10.	మంగళ గౌరీవ్రతం	10-00
11.	వైభవలక్ష్మీ వ్రతం ఫోటో యంత్రంతో	25-00
12.	శ్రీలక్ష్మీ కుబేర వ్రతం (ఫోటో యంత్రంతో)	25-00
13.	కనకమహాలక్ష్మీ వ్రతం (కామేశ్వరీపాటతో)	25-00
14.	సంతోషీమాతా వ్రతం	25-00
15.	ఏడు శనివారాల వ్రతం	25-00
16.	సత్యనారాయణవ్రతం	25-00
17.	శ్రీ సువర్చలాహనుమద్దీక్ష	30-00
18.	శివదీక్ష	10-00
19.	కాత్యాయనీ వ్రతం	20-00
20.	సౌభాగ్య గౌరీవ్రతం	20-00
21.	తిరుప్పావై (ధనుర్మాసవ్రతం)	36-00
22.	స్త్రీల వ్రతకథలు	36-00
23.	స్త్రీలవ్రతకథలుస్థూలాక్షరి (నేదునూరిగంగాధరరావుగారి)	54-00
24.	పెళ్ళి పాటలు - స్త్రీలపాటలు (కామేశ్వరిపాటతో)	36-00
25.	సర్వదేవతా పూజావిధానం	25-00
26.	ఆరువ్రతాలు	30-00
27.	రాహుకాలంలోదుర్గాదేవీపూజా	10-00

ఈ ధరలు నికరముకాదు, ఎప్పటికప్పుడు మారుచుండవచ్చును.

28.	తులసి నిత్యపూజ, తులసీఉపయోగాలు	10-00
29.	శ్రీ చక్ర రహస్య విజ్ఞానమ్	36-00
30.	శ్రీచక్ర పూజావిధానం(పెద్దది)	36-00
31.	లక్ష్మీ - గౌరీ నిత్యపూజ	10-00
32.	శ్రీ సరస్వతీ నిత్యపూజ	10-00
33.	శ్రీ దుర్గానిత్యపూజ	10-00
34.	కాలభైరవ నిత్యపూజ	10-00
35.	శివపూజ	10-00
36.	వీరభద్ర పూజ	10-00
37.	ఆంజనేయ నిత్యపూజ	10-00
38.	నాగేంద్ర స్వామి పూజ	10-00
39.	సుబ్రహ్మణ్య నిత్యపూజ	10-00
40.	రామదేవుని కథ	10-00
41.	శివదేవుని కథ	10-00
42.	లక్ష్మీనరసింహపూజ	10-00
43.	వేంకటేశ్వరపూజ	10-00
44.	బ్రహ్మంగారి నిత్యపూజ	10-00
45.	సూర్య నిత్యపూజ	10-00
46.	నవగ్రహ నిత్యపూజ	10-00
47.	రుక్మిణీ కల్యాణం	25-00
48.	ఉమామహేశ్వర వ్రతం	36-00
49.	శ్రీ కామేశ్వరీ వ్రతం	36-00
50.	16 సోమవారముల వ్రతము	25-00
51.	పార్వతీకల్యాణం	25-00
52.	సహస్రకమలవర్తి వ్రతము	25-00
53.	పంచముఖ ఆంజనేయ పూజావిధానము	36-00
54.	అష్టనాగపూజ	36-00
55.	పూజలు ఎందుకుచేయాలి ?	36-00
56.	ఏ దేవునికి ఏపుష్పాలతో పూజించాలి?	36-00
57.	ఏ దేవునికి ఏప్రసాదం నైవేద్యం పెట్టాలి?	36-00
58.	ఏదేవునికి ఏవిధముగాదీపారాధనచెయ్యాలి?	36-00
59.	ఏదేవునికి ఎన్ని ప్రదక్షిణలుచేయాలి ?	36-00
60.	హనుమద్ వ్రతం	36-00
61.	పంచాయతన పూజ	63-00
62.	28 వ్రతములు	120-00

63.	కలశపూజలు (9ఒకేసారి)	150-00
64.	కలశపూజలు (విడివిడిగా) (ప్రింటులో)	....
65.	హ్రీంకార మహాయజ్ఞం (ప్రింటులో)	....
66.	గోమాత	40-00

2. స్తోత్రాలు-సుప్రభాతములు సహస్రనామములు

1.	శ్రీ లలితా విష్ణు సహస్రనామస్తోత్రాలు పురాణపండ రాధాకృష్ణమూర్తిగారి సంకలనం	45-00
2.	లలితావిష్ణు సహస్రనామస్తోత్రములు (హిందీ) ,,	50-00
3.	లలితావిష్ణు సహస్రనామస్తోత్రములు (ఇంగ్లీషు) ,,	50-00
4.	స్థూలాక్షరిలలితావిష్ణుసహస్రనామస్తోత్రములు(పత్రికసైజ్)	99-00
5.	లలితావిష్ణు (కేస్ బైండ్) 1/8 డెమ్మి	63-00
6.	స్థూలాక్షరీ లలితావిష్ణు (క్రౌన్‌సైజు)కేస్‌బైండ్	108-00
7.	సర్వదేవతా స్తోత్రమంజరి	120-00
8.	సకలదేవతా అష్టోత్తరశతనామావళిః (63)	24-00
9.	విష్ణుసహస్రనామస్తోత్రమ్ (క్రౌన్)	25-00
10.	లలితా సహస్రనామ స్తోత్రమ్ (క్రౌన్)	36-00
11.	లలితా సహస్రనామములు	24-00
12.	లక్ష్మీ సహస్రనామములు	24-00
13.	దుర్గా సహస్రనామములు	24-00
14.	ఆంజనేయ సహస్రనామములు	24-00
15.	శివ సహస్రనామములు	24-00
16.	విష్ణు సహస్రనామములు	24-00
17.	గణపతి సహస్రనామములు	24-00
18.	సుబ్రహ్మణ్య సహస్రనామములు	24-00
19.	గాయత్రి సహస్రనామములు	24-00
20.	లలితావిష్ణు సహస్రనామస్తోత్రాలు	24-00
21.	శ్రీరామా సహస్రనామములు	24-00
22.	సరస్వతి సహస్రనామములు	24-00
23.	సూర్యసహస్రనామములు & ఆదిత్యహృదయం	24-00
24.	శ్రీవేంకటేశ్వరసహస్రనామములు	24-00
25.	మణిద్వీపవర్ణన (పెద్దది)	24-00
26.	సంధ్యావందనం	24-00
27.	మంత్రపుష్పమ్	....
28.	త్రిభాషా హనుమాన్‌చాలీసా	15-00
29.	హనుమాన్ చాలీసా	10-00

30.	మణిద్వీపవర్ణన (పాకెట్)	10-00
31.	ఆరు చాలీసాలు	10-00
32.	శివారాధన (శివస్తోత్రాలు)	10-00
33.	వేంకటేశ్వర సుప్రభాతం (పాకెట్)	10-00
34.	ఆరుదండకాలు	5-00
35.	వేంకటేశ్వర గోవిందనామములు	5-00
36.	అష్టలక్ష్మీ స్తోత్రమ్ కనకధారాస్తోత్రమ్	10-00
37.	దేవీఖడ్గమాలాస్తోత్రమ్ (మహిషాసురమర్దనీస్తోత్రంతో)	10-00
38.	సుందరకాండ (పాకెట్)	10-00
39.	భగవద్గీత మూలం	27-00
40.	రామరక్షాస్తోత్రమ్	15-00
41.	స్తోత్ర రత్నావళి	36-00
42.	పురాణపండ లలితా-విష్ణు సహస్రనామస్తోత్రమ్(మినీ)	10-00
43.	పురాణపండ లలితాసహస్రనామస్తోత్రమ్(మినీ)	10-00
44.	పురాణపండ విష్ణు సహస్రనామస్తోత్రమ్	10-00
45.	పురాణపండ ఆదిత్య హృదయం	10-00
46.	మంత్రపుష్పం (మినీ)	10-00
47.	శివానందలహరి-సౌందర్యలహరి	36-00
48.	కుజదోషం	10-00
49.	కాలసర్ప దోషం	10-00
50.	మీ అప్పులు తీరాలా?	10-00
51.	దృష్టిదోషాలు నివారణ	10-00
52.	పంచసూక్తములు	10-00
53.	సంధ్యావందనం	10-00
54.	రుద్రనమకమ్-చమకమ్	10-00
55.	గాయత్రీమంత్రాలు	10-00
56.	హయగ్రీవ స్తోత్రమాల	10-00
57.	దక్షిణామూర్తి స్తోత్రమాల	10-00
58.	ద్వాదశ జ్యోతిర్లింగాలు - పంచారామాలతో	10-00
59.	శ్రీసూక్తం పురుష సూక్తం	10-00
60.	నవగ్రహస్తోత్రమాల	36-00
61.	మహాన్యాసమ్	36-00
62.	సుందరకాండ గానామృతం	36-00
63.	గోమాతపూజావిధానము	10-00
64.	ఆనందసిద్ధి - 1 శ్రీదేవీ స్తోత్రమాల	108-00

65.	ఆనందసిద్ధి - 2 ఏ సమస్యకు ఏ స్తోత్రమ్ పారాయణచేయాలి	108-00
66.	ఆనందసిద్ధి-3 మానసదేవీ స్తోత్రమాల	108-00
67.	శ్రీ కాలభైరవ రక్షా కవచమ్	63-00
68.	అర్చన	40-00
69.	నిత్యదేవతార్చన	40-00
70.	సర్వదేవతా స్తోత్ర నిధి	99-00
71.	శ్రీచక్ర నవవరణార్చన	63-00
72.	చండీ సప్తశతి పారాయణ క్రమం	99-00
73.	శ్రీదేవి స్తోత్ర రత్నావళి 32 దేవి స్తోత్రాలకు తాత్పర్యంతో	99-00
74.	వనదుర్గా మంత్రానుష్ఠాన క్రమమ్	63-00
75.	శ్రీ కాలభైరవ వ్రతము	63-00

3. శ్రీ సాయి దత్త గ్రంథములు

1.	శ్రీ సాయిబాబా సచ్చరిత్ర	120-00
2.	సంపూర్ణ శ్రీ గురు చరిత్ర	120-00
3.	శ్రీ సాయిఆరాధన-షిర్డివైభవం	120-00
4.	శ్రీ సాయిబాబా జీవిత చరిత్ర (క్రౌన్)	63-00
5.	శ్రీ గురుచరిత్ర (క్రౌన్)	63-00
6.	నవనాధ చరిత్ర	99-00
7.	శ్రీసాయిచరిత్ర (బైండు) ప్రయాణపుపారాయణగ్రంథం	63-00
8.	శ్రీగురుచరిత్ర (బైండు) ప్రయాణపుపారాయణగ్రంథం	63-00
9.	సత్యదత్తవ్రతం దత్తాత్రేయపూజాకల్పం,సహస్రంతో	30-00
10.	అనఘాదేవీ వ్రతం	30-00
11.	భక్తుల ప్రశ్నలకు బాబా జవాబులు	30-00
12.	శ్రీ సాయిపూజాకల్పం (సహస్రంతో)	25-00
13.	శ్రీ సాయిభజనమాల	20-00
14.	శ్రీ సాయి భజన్స్	20-00
15.	శ్రీ సాయిభక్తి గీతాలు	20-00
16.	శిరిడిహారతులు (భావంతో)	20-00
17.	"శ్రీసాయి"కోటి	27-00
18.	"శ్రీసాయిరామ్"కోటి	20-00
19.	శ్రీ సాయినాథ స్తోత్రమంజరి	10-00
20.	శ్రీ సాయివేయినామాలు	8-00
21.	శ్రీ సాయి హారతులు (పాకెట్)	15-00
22.	శ్రీ సాయి స్తవనమంజరి	10-00
23.	హిందీ శ్రీ సాయి హారతులు	15-00

24. శని సింగణాపూర్ క్షేత్రమాహాత్మ్యం	63-00
25. ఇంగ్లీషు శ్రీ సాయిహారతులు	15-00
26. షిరిడి దర్శనం-శ్రీసాయి వైభవం	99-00
27. సాయిసత్యవ్రతం	30-00
28. సాయి అనుగ్రహమ్	120-00
29. నవగురువారాల వ్రతకల్పము	15-00
30. శ్రీదత్తలీలామృతము	99-00
31. హృదయంలో సాయి	15-00
32. శ్రీషిరిడీసాయి లీలామృతం(శ్రీసచ్ఛరిత్ర)	120-00
33. గజాననమహరాజ్ చరిత్ర	99-00

4. జ్యోతిషాలు

1. 'కాలచక్రం' గంటలపంచాంగం (గార్గేయ)	72-00
2. గ్రహభూమి పంచాంగము (గార్గేయ)	108.00
3. ఆనందసిద్ధి పంచాంగం (వై.వి.శాస్త్రి)	63.00
4. ములుగు వారి రాశిఫలితాలు (12రాశులువారికి)	50.00
5. ములుగు వారి రాశిఫలితాలు విడివిడిగాఒక్కొక్కటి	12.00
6. కాలచక్రంజ్యోతిషక్యాలండర్	25.00
7. గ్రహబలం క్యాలండర్ (శ్రీనివాసగార్గేయ-భక్తిటివి)	25.00
8. శుభమస్తు (పిడపర్తి) క్యాలండర్	25.00
9. సాదా క్యాలండర్	5.00
10. పాకెట్ క్యాలండర్	15.00
11. తాజకనీలకంఠీయమ్	100-00
12. కేరళ జ్యోతిష రహస్యాలు	180-00
13. జ్యోతిష బ్రహ్మ రహస్యాలు	180-00
14. మానసాగరి జాతకపద్ధతి	180-00
15. వరాహమిహిర జాతకపద్ధతి	180-00
16. వధూవర వివాహమైత్రిద్వాదశకూటములు	99-00
17. సింపుల్ రెమిడీస్	180-00
18. శంభు హోరప్రకాశిక	250-00
19. పూర్వ పరాశరి	100-00
20. పరాశర జ్యోతిషవిజ్ఞాన సర్వస్వం	200-00
21. ప్రశ్న సింధు	99-00
22. నక్షత్ర విశేష ఫలితాలు	63-00
23. సూర్యసిద్ధాంతపంచాంగగణితంచేయడంఎలా?	180-00
24. దృక్సిద్ధాంతపంచాంగగణితం చేయడంఎలా?	180-00

25. ఆయుర్దాయ నిర్ణయం	63-00
26. జాతక గణిత ప్రవేశిక	63-00
27. జ్యోతిషమర్మబోధిని	63-00
28. జ్యోతిష ప్రశ్నోత్తరమాల	63-00
29. ముహూర్తం నిర్ణయించడంఎలా?	63-00
30. జాతక మకరందం	63-00
31. జ్యోతిష సరస్వతి	63-00
32. మీజననకాల విశేషాలు	63-00
33. ముహూర్త విజ్ఞాన భాస్కరం	63-00
34. జ్యోతిష స్వయంబోధిని	63-00
35. శుభముహూర్త శిరోమణి	63-00
36. నక్షత్ర ఫలమంజరి	36-00
37. పంచాంగం చూసే విధానం	36-00
38. సర్వార్థ జ్యోతిషం	36-00
39. ప్రాథమిక జ్యోతిషం	36-00
40. నవరత్నములు శుభయోగములు	36-00
41. శుభశకునాలు	30-00
42. హస్తరేఖాఫలితాలు	36-00
43. సంఖ్యల్లో భవిష్యత్	36-00
44. ముహూర్త దీపిక	99-00
45. పుట్టుమచ్చలు ఫలితాలు	30-00
46. కలలు ఫలితాలు	30-00
47. జాతక చక్రం వేయడం ఎలా?	36-00
48. మానసాగరి (ప్రాచీనజ్యోతిషగ్రంథం) -పుచ్చాశ్రీనివాసరావు	250-00
49. జ్యోతిషశాస్త్ర చిట్కాలు	120-00
50. గుప్తా శతాబ్ది పంచాంగం (1940-2050)	999-00
51. ప్రశ్నచండేశ్వరమ్	63-00
52. ద్వాదశభావ ఫలచంద్రిక	250-00
53. జ్యోతిష శతయోగరత్నావళి (నూరుయోగాలఫలితాలు)	120-00
54. అంగసాముద్రికం	36-00
55. హస్త సాముద్రికం	63-00
56. లాల్ కితాబ్	99-00
57. శకునశాస్త్రం	63-00
58. ఆధునికప్రశ్నశాస్త్రం	120-00
59. పరాశరజ్యోతిష ప్రశ్నజ్యోతిషం	180-00

60. అష్టకవర్గు (కొండపల్లి)	63-00
61. బృహత్‌జాతకం (ప్రాచీనప్రతికిపునర్ముద్రణ)	250-00
62. లగ్నరత్నాకరం	63-00
63. షట్పంచాశిక	120-00
64. 40 రోజుల్లో జ్యోతిషంనేర్చుకొనండి	270-00
65. 40 రోజుల్లో సాముద్రికంనేర్చుకొనండి	180-00
66. 40 రోజుల్లో సంఖ్యాశాస్త్రం	180-00
67. 40 రోజుల్లో నక్షత్ర (నాడీ) ఫలితములు	270-00
68. 40 రోజుల్లో వైద్యజ్యోతిషం నేర్చుకోండి	250-00
69. మీ పుట్టినతేదీ అద్భుతరహస్యాలు (సాయిగణపతిరెడ్డి)	270-00
70. కె.పి.జ్యోతిషం (పరిచయం)	63-00
71. ముహూర్తచింతామణి	99-00
72. సూర్యచంద్ర గ్రహణములు	63-00
73. ప్రసిద్ధవ్యక్తుల జాతకాలు (వేరేకొండప్ప)	180-00
74. అదృష్టరెమెడీస్	144-00
75. గ్రహసంచార ఫలనిర్ణయదీపిక	63-00
76. జ్యోతిష రెమిడీస్	300-00
77. జాతకమార్తాండం పాతప్రతికి యథాతథం (కొండపల్లి)	250-00
78. జ్యోతిషవిద్యాప్రకాశిక పాతప్రతికి యథాతథం (కొండపల్లి)	250-00
79. నాడీజ్యోతిషం	63-00
80. నక్షత్రపారిజాతం (గోరసవీరభద్రాచార్య)	63-00
81. లగ్నపారిజాతం (గోరసవీరభద్రాచార్య)	63-00
82. గౌతమసంహిత	63-00
83. హోరరత్నమాల	63-00
84. జాతకఫల మణిమంజరి	200-00
85. పుష్కర పంచాంగం (2013-14నుండి 2024-25)	560-00
86. దశాభుక్తిఫల నిర్ణయం	250-00
87. వింత జోష్యములు	63-00
88. షోడశవర్గులు	200-00
89. రవిగ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
90. చంద్ర గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
91. కుజ గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
92. బుధ గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
93. గురు గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
94. శుక్ర గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00

95. శని గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
96. రాహు & కేతు గ్రహముల సమస్త ప్రభావములు	99-00
97. ఆధునిక గ్రహములు-ఉపగ్రహములు సమస్త ప్రభావములు	99-00
98. ముహూర్తమార్తాండం	63-00
99. లఘుజాతకం	63-00
100. జాతకాలంకారము	63-00
101. మేషలగ్న ఫలితములు	99-00
102. వృషభ లగ్న ఫలితములు	99-00
103. మిధున లగ్న ఫలితములు	99-00
104. కర్కాటక లగ్న ఫలితములు	99-00
105. సింహలగ్న ఫలితములు	99-00
106. కన్యలగ్న ఫలితములు	99-00
107. తుల లగ్న ఫలితములు	99-00
108. వృశ్చిక లగ్న ఫలితములు	99-00
109. ధనుస్సు లగ్న ఫలితములు	99-00
110. మకర లగ్న ఫలితములు	99-00
111. కుంభ లగ్న ఫలితములు	99-00
112. మీన లగ్న ఫలితములు	99-00
113. నారద సంహిత	200-00
114. పంచాంగపీఠికలేఖకాగణితం	250-00
115. తారాబలం - చంద్రబలం (వేరే కొండప్ప)	99-00
116. సులభలగ్న సాధన (చిత్రాలగురుమూర్తిగుప్తా)	200-00
117. రాహు కేతువుల యోగము	99-00
118. ఛాయాగ్రహములు	99-00
119. జ్యోతిషవిజ్ఞాన దీపిక	63-00

బి.వి.రామన్ గారి గ్రంథములు

120. జ్యోతిష విద్యారంభం	50-00
121 గ్రహభావ బలములు	50-00
122. కాలచక్రదశ	50-00
123. అనుభవ ప్రశ్నాజ్యోతిషం	50-00
124. జ్యోతిషశాస్త్రంలో వాతావరణ భూకంపాలు	50-00
125. పురోగామి జాతకం	50-00
126. భావార్థరత్నాకరం	75-00
127. భారతీయజ్యోతిష సర్వస్వం	75-00
128. అష్టకవర్గ పద్ధతిః	75-00

129. జ్యోతిషశాస్త్రంలో సందేహాలు,సమాధానాలు	75-00
130. ప్రశ్నతంత్ర	75-00
131. ముహూర్తం	75-00
132. విశిష్ట జాతకములు	125-00
133. భారతీయఫలితజ్యోతిషం	125-00
134. 300 ముఖ్యమైన యోగములు	125-00
135. జాతకంపరిశీలించడంఎలా ?	300-00

రాష్ట్రపతి అవార్డుగ్రహీత, మహామహోపాధ్యాయ, వాచస్పతి
శ్రీ మధురకృష్ణమూర్తిగారి గ్రంథములు

136. బృహత్పరాశరహోరాశాస్త్రము-1	200-00
137. బృహత్పరాశరహోరాశాస్త్రము-2	200-00
138. బృహత్పరాశరహోరాశాస్త్రము-3	200-00
139. బృహత్పరాశరహోరాశాస్త్రము-4	200-00
140. భావార్థరత్నాకరము	100-00
141. ముహూర్త చింతామణి	100-00
142. ముహుర్త చింతామణి-పార్టు2	200-00
143. స్వప్న శాస్త్రము	36-00
144. శతయోగమంజరి	50-00
145. వ్రతనిర్ణయకల్పవల్లి	250-00
146. దైవజ్ఞవల్లభం	75-00
147. వసంతరాజశకునమ్ (బృహత్శకునశాస్త్రం)	250-00
148. వాస్తుశాస్త్రవివేకము-1	100-00
149. వాస్తుశాస్త్రవివేకము-2	200-00
150. వాస్తుశాస్త్రవివేకము-3	100-00
151. వాస్తుశాస్త్రవివేకము-4	200-00
152. అనుభవసులభవాస్తు - 1	50-00
153. అనుభవసులభవాస్తు - 2	100-00
154. పంచాంగ వివేకము	99-00
155. వశిష్ఠ సంహిత	360-00
156. పంచపక్షి శాస్త్రం (కేస్బైండ్)	200-00

5. వాస్తులు

1. 40 రోజుల్లో "వాస్తువిద్య" నేర్చుకొనండి	180-00
2. వాస్తుశాస్త్ర రహస్యములు	200-00
3. వాస్తునుబట్టి మీ ఇల్లు	63-00
4. మీరూ మీ వాస్తు	63-00

5.	గృహవాస్తు చిట్కాలు	63-00
6.	వాస్తు పూజ	63-00
7.	వాస్తు సూత్రములు	63-00
8.	వాస్తుశాస్త్ర రహస్యాలు	63-00
9.	గృహవాస్తు వర్గులు	99-00
10.	విశ్వకర్మవాస్తు శాస్త్రరీత్యా మీ ఇంటి ప్లానులు	63-00
11.	విశ్వకర్మ వాస్తుశాస్త్రరీత్యా మీఇండ్లఆయములు	99-00
12.	విశ్వకర్మ వాస్తు శాస్త్రం(చిత్రాలగురుమూర్తిగుప్తా)	180-00
13.	ఆధునిక గృహవాస్తు	99-00
14.	శుభవాస్తు	270-00
15.	వాస్తుయంత్ర రత్నావళి	120-00
16.	వాస్తుశాస్త్రం	120-00
17.	హౌస్ ప్లాన్స్	63-00
18.	గృహనిర్మాణ వాస్తు	63-00
19.	వాస్తు రెమెడీస్	63-00
20.	గృహవాస్తు దర్పణం	63-00
21.	జ్యోతిష-గృహవాస్తుచంద్రిక	200-00
22.	వాస్తురత్నాకరం (కొండపల్లి)	63-00
23.	వాస్తుశిరోమణి ,,	120-00
24.	వాస్తుసంగ్రహమ్ ,,	63-00
25.	పంచవాస్తు పారిజాతం ,,	120-00
26.	వాస్తుడిండిమమ్ ,,	63-00
27.	వాస్తుదుందిభి ,,	120-00
28.	విశ్వకర్మవాస్తుప్రకాశిక (కేస్‌బైండ్)	250-00
29.	కృష్ణవాస్తుశాస్త్రము	63-00
30.	జలవాస్తు,శల్యవాస్తు (దంతూరిపండరీనాథ్)	99-00
31.	మయవాస్తు (గోరసవీరభద్రాచార్య)	120-00
32.	వాస్తు జ్యోతి	63-00
33.	మన ఇల్లు-మనవాస్తు	99-00
34.	వాస్తవ వాస్తుపూజావిధానము	108-00
35.	వాస్తు దర్పణం	120-00

6. మంత్రశాస్త్రాలు

1.	మంత్రసాధన	63-00
2.	తంత్రజాలం	63-00
3.	మంత్రశక్తి	63-00

4.	దత్తాత్రేయ తంత్రవిద్య	63-00
5.	దత్తాత్రేయ మూలికాతంత్రమ్	63-00
6.	తాంత్రిక పంచాంగం	63-00
7.	యక్షిణీ తంత్రం	63-00
8.	మంత్రానుష్ఠాన చంద్రిక	63-00
9.	సర్వదేవతా మంత్రకవచములు	63-00
10.	మంత్రాక్షరాలరహస్యం (బీజాక్షరనిఘంటువు)	63-00
11.	సర్వదేవతా మంత్రరత్నావళి	63-00
12.	సదాచార దీపిక	63-00
13.	యోగినీ-వామకేశ్వరతంత్రం	63-00
14.	ప్రపంచసారతంత్రం	63-00
15.	బదనిక తంత్రమ్	63-00
16.	ఉచ్ఛిష్ట గణపతి తంత్రమ్	63-00
17.	గుప్త సాధన తంత్రం	63-00
18.	గంధర్వ తంత్రమ్	63-00
19.	సౌందర్యలహరి (మంత్రయంత్రరత్నావళి)	63-00
20.	యంత్ర మంత్ర తంత్ర	63-00
21.	పాశుపత తంత్రం	99-00
22.	పంచదశ మహాఖడ్గ తంత్రం	99-00
23.	రుద్రాష్టాధ్యాయః	99-00
24.	మంత్రసిద్ధి	120-00
25.	పరశురామతంత్రమ్	108-00
26.	శ్రీలలితావిలోమ పంచదశీ	108-00
27.	శ్రీ గురు తంత్రం	108-00
28.	గాయత్రీ తంత్రమ్	108-00
29.	మహాశక్తి మంత్ర తంత్ర రహస్యాలు	150-00
30.	శ్రీ దుర్గ తంత్రమ్	200-00
31.	మహామృత్యుంజయఅమృతపాశుపతమ్	200-00
32.	సర్ప (నాగ)తంత్రం	250-00
33.	హవన తంత్రం	250-00
34.	షోడశనిత్యతంత్రం	250-00
35.	శాక్తేయతంత్రం	250-00
36.	రుద్రయామళతంత్రం	250-00
37.	లక్ష్మీప్రత్యంగిరా తంత్రమ్	250-00
38.	హిరణ్యశూలినీ తంత్రమ్	250-00

39.	మాయాప్రత్యంగిరా తంత్రమ్	250-00
40.	శ్రీ విశ్వరూప ప్రత్యంగిరా తంత్రమ్	250-00
41.	స్వర్ణాకర్షణభైరవతంత్రం	250-00
42.	కాశీవిశాలాక్షి తంత్రం	250-00
43.	శాంతితంత్రమ్	250-00
44.	యంత్రసిద్ధి	360-00
45.	శ్రీ లక్ష్మీతంత్రమ్	360-00
46.	మంత్రమహోదధి (స్త్రీదేవతాఃకల్పమ్)	360-00
47.	మంత్రమహోదధి (పురుషదేవతాఃకల్పమ్)	360-00
48.	మంత్రశాస్త్రం (గ్రంథము)	360-00
49.	ప్రత్యంగిరాకృత్యాతంత్రం	360-00
50.	కామధేనువు తంత్రం	360-00
51.	శూలినీదుర్గాతంత్రం	360-00
52.	శ్రీవిద్య రహస్యం	290-00
53.	కులార్ణవ తంత్రమ్	150-00
54.	ఆచార్య సిద్ధ నాగార్జునతంత్రం (ఒరిజనల్)	390-00
55.	సిద్ధమూలిక రహస్యం (మంత్ర,యంత్రసహితం)	63-00

7. గ్రంథాలు - ఆరాధనలు

1.	భగవద్గీత శ్లోక తాత్పర్య సహితం	54-00
2.	భగవద్గీత (వచనం)	99-00
3.	భగవద్గీత శ్లోకతాత్పర్యం-కేసుబైండింగ్	72-00
2.	గణేశ ఆరాధన 1	99-00
3.	గణేశోపాసన 2	99-00
4.	నవగ్రహవైభవం	99-00
5.	నవగ్రహ రెమెడీస్	99-00
6.	నవగ్రహ వేదం	99-00
7.	శనిగ్రహారాధన	99-00
8.	ఆదిత్యారాధన	99-00
9.	సుబ్రహ్మణ్యారాధన	99-00
10.	శ్రీ శివ ఆరాధన	99-00
11.	లక్ష్మీ ఆరాధన	99-00
12.	హనుమదారాధన	99-00
13.	లలితారాధన	99-00
14.	శ్రీ చక్రారాధన	99-00
15.	గాయత్రీ ఆరాధన	99-00

16.	వీరభద్రారాధన	99-00
17.	కుజగ్రహారాధన	99-00
18.	భైరవారాధన	99-00
19.	దైవారాధన	99-00
20.	గీతారాధన (భగవద్గీత శ్లోకతాత్పర్యసహిత)	99-00
21.	శ్రీవేంకటేశ్వరాధన	99-00
22.	హయగ్రీవారాధన	99-00
23.	లక్ష్మీనరసింహారాధన	99-00
24.	శ్రీ బాలాత్రిపురసుందరీ స్తోత్ర కదంబం	99-00
25.	దేవీ లీలామృతం	99-00
26.	పురాణపండ సుందరకాండ వచనం	99-00
27.	పురాణపండ రామాయణం	99-00
28.	పురాణపండ భారతం	99-00
29.	పురాణపండ భాగవతం	99-00
30.	(సూరి) వాల్మీకి రామాయణం	99-00
31.	కాలసర్ప యోగం	99-00
32.	నిత్య జీవితములో రుద్రాక్షలు	99-00
33.	నిత్య జీవితములో నవరత్నాలు	99-00
34.	వేదసూక్తములు	99-00
35.	వేమన పద్యసారామృతం	99-00
36.	పండగలు పర్వదినాలు	99-00
37.	సూక్తిరత్నాలు	99-00
38.	హనుమచ్చరిత్ర	99-00
39.	నవగ్రహ దర్శనమ్	99-00
40.	నిత్యజీవితంలో నవగ్రహాలు	99-00
41.	సాలగ్రామములు	99-00
42.	గురుశుక్ర ప్రభావము చంద్రకళానాడీ	99-00
43.	శనిగ్రహరెమిడీస్	99-00
44.	జాతకసుధాసారము-జాతకమోక్షప్రదాయిని	99-00
45.	వివాహజ్యోతిషమంజరి-మ్యారేజ్‌మ్యాచింగ్‌గైడ్ (సాయిగణపతిరెడ్డి)	99-00
46.	మీపుట్టినతేదీనిబట్టి మీజీవితరహస్యాలు (న్యూమరాలజీ లైఫ్‌గైడ్) ,,	99-00
47.	మీఅదృష్టానికి (పేరు) నేమ్‌కరక్షన్ ,,	99-00
48.	న్యూమరాలజీ రెమిడీస్	99-00
49.	మూకపంచశతీ	99-00
50.	శ్రీరామకర్ణామృతం	99-00

51.	రహస్యకుక్కుటశాస్త్రం	300-00
52.	ఉపాసన విధానం	99-00
53.	పంచమవేదం మహాభారతం	99-00
54.	దేవుళ్ళు డాట్ కామ్	99-00
55.	గణపతిభాష్యం	99-00
56.	యజుర్వేద ఉపనయనవివాహప్రయోగమంజరి	99-00
57.	నవయోగులు	99-00
58.	ఆంధ్రప్రదేశ్‌లోనిదర్శించవలసిన ప్రముఖదర్గాలు	99-00
59.	సకలదేవతాఅష్టోత్తరాలు(పెద్దది)-(180అష్టోత్తరశతనామావళులతో)	99-00
60.	సకలదేవతా అష్టోత్తరశతనామావళులు (కేస్‌బైండింగ్)	216-00
61.	సకలదేవతా సహస్రనామములు	99-00
62.	ఆధ్యాత్మిక సూక్తి నిధి	99-00
63.	బ్రాహ్మణులు గోత్రాలు,ప్రవరలు	99-00
64.	సర్వదేవతాస్వరూపుడు శ్రీ వేంకటేశ్వరుడు	99-00
65.	శ్రీ లక్ష్మీసన్నిధి	99-00
66.	శ్రీలక్ష్మీగణపతి హోమకల్పం	99-00
67.	మార్షల్ఆర్ట్స్ (కరాటే,కుంగ్‌ఫూనేర్చుకోండి)	99-00
68.	మ్యాజిక్‌గైడ్	99-00
69.	చదరంగం	99-00
70.	పంచముఖ హనుమత్ వైభవం	63-00
71.	గరుడపురాణం	40-00
72.	మాఘపురాణం	36-00
73.	శివపురాణం	36-00
74.	వైశాఖపురాణం	36-00
75.	కార్తీక పురాణం	36-00
76.	కార్తీక పురాణం (చిన్నది)	25-00
77.	సర్వకార్యసిద్ధికి రామాయణపారాయణ	63-00
78.	పెద్దబాలశిక్ష	50-00
79.	గాయత్రీ మహిమ	36-00
80.	వృక్షదేవతలు	63-00
81.	యాజుష స్మార్త సంస్కార చంద్రిక	200-00
82.	సనాతనవైదిక బ్రాహ్మణస్మార్తాగమకల్పమ్	150-00
83.	చతుర్వేదములు	120-00
84.	నవగ్రహారాధన	120-00
85.	తాళపత్ర సమాహార గోపురం	120-00
86.	మనుధర్మ శాస్త్రం (వచనంలో...) (కేస్‌బైండు)	250-00

87.	మానవధర్మములు		120-00
88.	వేదమంత్ర సంహిత		120-00
89.	సహస్రలింగార్చన		120-00
90.	శ్రీ శివగీత		120-00
91.	ద్వాదశఉపనిషత్తులు		120-00
92.	పురాణపండవారి సౌందర్యలహరి	(కేస్‌బైండ్)	250-00
	(శ్లోకతాత్పర్యసహిత విపులవ్యాఖ్యతో)	సాదా	120-00
93.	బృహత్ శివ స్తోత్ర రత్నాకరము		200-00
94.	బృహత్ దేవీ స్తోత్రరత్నాకరము		200-00
95.	బృహత్ విష్ణు స్తోత్రరత్నాకరము		200-00
96.	కేదారనాథ్ బదరీనాథ్ యాత్రాగైడు		63-00
97.	దక్షిణావృత శంఖములు		63-00
98.	108 దివ్యదేశాల విష్ణుక్షేత్రదర్శని		36-00
99.	ధర్మసింధువు(కేస్‌బైండింగ్)		270-00
100.	భారతీయ శైవక్షేత్రయాత్రాదర్శిని		99-00
101.	చిలుకూరి బాలాజీచరిత్ర		36-00
102.	భగవత్‌స్తుతి		63-00
103.	సూర్యోపాసన		36-00
104.	కాశీఖండం		250-00
105.	దేవీభాగవతం		360-00
106.	శ్రీ ఆంజనేయం		216-00
107.	ధర్మసందేహాలు		216-00
108.	ఆధ్యాత్మిక దైవిక వస్తువులు		250-00
109.	రామాయణం		600-00
110.	పోతన భాగవతం		900-00
111.	శివమంత్రములు		63-00

8. వైద్య గ్రంథాలు

1.	ఆహారం ఆరోగ్యం	36-00
2.	మూలికావైద్య చిట్కాలు	36-00
3.	ఆయుర్వేద వైద్య చిట్కాలు	30-00
4.	గృహవైద్య రహస్యాలు	36-00
5.	గృహవైద్యసారం	36-00
6.	హోమియోవైద్యం (ద్వాదశలవణచికిత్స)	63-00
7.	ప్రకృతివైద్యం	36-00
8.	ఆహారం-వైద్యం	99-00

9.	సంపూర్ణ ఆయుర్వేద-చిట్కా వైద్యం	99-00
10.	ఆయుర్వేదమ్	36-00
11.	ఆయుర్వేద మూలికావైద్యదీపిక	99-00
12.	దుంపకూరలు, ఆకుకూరలు, కాయగూరలు (వాడకం - ఉపయోగాలు)	99-00
13.	ఏకమూలికావైద్యం	99-00
14.	అష్టాంగ హృదయం (4భాగాలు)	1200-00
15.	రహస్యసిద్ధయోగవైద్యసారమ్	99-00
16.	ప్రాథమిక హోమియోవైద్యం	99-00
17.	ఒబెసిటి	99-00
18.	హెల్త్‌గైడ్	99-00
19.	ఆయుర్వేదం-జీవనవేదం	99-00
20.	ఫుడ్‌థెరపి	63-00
21.	న్యాచురల్‌థెరపి	99-00
22.	సంపూర్ణఆరోగ్యానికి 20ని॥	63-00
23.	కీళ్ళనొప్పులు మీ సమస్యలైతే...	99-00
24.	యోగామంత్ర	63-00
25.	యోగా మండే టు సండే	63-00
26.	హెర్బల్ మెడిసిన్-హెల్త్‌టుడే	99-00
27.	హెల్త్‌ఫైల్	108-00
28.	వస్తుగుణపాఠం	250-00
29.	రసాయన వాజీకరణ తంత్రం	150-00
30.	వస్తుగుణ మకరందం	400-00
31.	నాటువైద్యం -(కేస్‌బైండ్)	360-00
32.	నాటువైద్యం (చిన్నది)	99-00
33.	ప్రాణాయామము-యోగ	63-00

9. అయ్యప్ప - భవానీ రకాలు

1.	శ్రీ అయ్యప్ప లీలామృతం	30-00
2.	శ్రీ అయ్యప్ప భజనపాటలు	63-00
3.	శ్రీ అయ్యప్ప పూజాకల్పం	20-00
4.	శ్రీ అయ్యప్ప భక్తి గీతాలు	20-00
5.	హారతిగైకొనుమా	40-00
6.	శ్రీ అయ్యప్ప దీక్ష F	10-00
7.	శ్రీ అయ్యప్ప భజనమాల F	10-00
8.	శ్రీ అయ్యప్ప నిత్యపూజ P	10-00

9.	శ్రీ అయ్యప్ప నిత్యనియమావళి P	10-00
10.	భవానీదీక్ష (శ్రీ భవానీ లీలామృతం)	36-00
11.	దేవీలీలామృతం	99-00
12.	శ్రీ దేవీ పూజాకల్పం	20-00
13.	దేవీ భక్తిగీతాలు	20-00
14.	భవానీదీక్ష P	10-00
15.	దేవీ భక్తిమాల F	10-00
16.	శ్రీ అయ్యప్ప భజనావళి	120-00
17.	అయ్యప్పపూజావిధి (జేసుదాసుసాంగ్స్‌తో)	24-00

10. భజనలు - కీర్తనలు

1.	అన్నమయ్య కీర్తనలు	20-00
2.	శ్రీరామదాసు కీర్తనలు	20-00
3.	సర్వదేవతా మంగళహారతులు	20-00
4.	వసుంధర మంగళ హారతులు	25-00
5.	సౌభాగ్య దేవతా మంగళహారతులు	36-00
6.	సర్వదేవతా భజనలు	36-00
7.	చిట్టి పొట్టి పాటలు	10-00
8.	జాతీయ గీతాలు	10-00
9.	దేశభక్తి గీతాలు	36-00
10.	పండుగలు-పుణ్యక్షేత్రాలు భక్తిగీతాలు	36-00
11.	గొబ్బిళ్ళపాటలు,లాలిపాటలు,కోలాటపాటలు	36-00
12.	అన్నమయ్య సంకీర్తనలు	99-00
13.	పెళ్ళిపాటలు-స్త్రీలపాటలు	36-00
14.	భక్తానంద భజనకీర్తనలు(ఓల్డ్‌సినీస్టైల్)	36-00
15.	సర్వదేవతాభక్తిమణిమాల	36-00
16.	బతుకమ్మ ఉయ్యాల పాటలు	36-00
17.	అన్నమయ్య సంకీర్తనానిధి(1000కీర్తనలు)	270-00

11. హిట్స్ సాంగ్స్

1.	ఘంటసాల భక్తిగీతాలు-భగవద్గీత	36-00
2.	ఎస్.పి.బాలు భక్తిగీతాలు	36-00
3.	ఘంటసాల సుమధురగీతాలు	99-00
4.	పి. సుశీల సుమధురగీతాలు	99-00

5.	ఎస్.పి. బాలు సుమధురగీతాలు	99-00
6.	ఎస్.జానకి సుమధురగీతాలు	99-00
7.	వేటూరి సుందరరామమూర్తిహిట్స్	99-00
8.	సర్వదేవతా సినీభక్తిగీతాలు	99-00

12. స్త్రీలకు ఉపయుక్త పుస్తకములు

1.	శ్రీకాంతామణి వంటలు (వెజ్)	63-00
2.	శ్రీకాంతామణి వంటలు (నాన్‌వెజ్)	63-00
3.	శాకాహార వంటలు	30-00
4.	మాంసాహారవంటలు	30-00
5.	చిట్టిచిట్కాలు	30-00
6.	అందానికి చిట్కాలు	30-00
7.	పిల్లల పేర్లు (పెద్దది)	30-00
8.	పిల్లల పేర్లు (చిన్నది)	10-00
9.	లేటెస్ట్ ఎంబ్రాయిడరీ శారీబోర్డర్స్	36-00
10.	లేటెస్ట్ ఎంబ్రాయిడరీ డిజైన్స్	36-00
11.	చిన్నారులకు చిరుతిళ్ళు	30-00
12.	పసందైన ఫాస్ట్‌ఫుడ్ వంటలు	30-00
13.	పలావ్‌లు, ఫ్రైడ్ రైస్‌లు, వెరైటీరైస్‌లు	30-00
14.	వేపుళ్ళు-ఇగుర్లు	30-00
15.	బ్రేక్‌ఫాస్ట్ వంటలు	30-00
16.	పండుగలలో చేసుకొనే పిండివంటలు	30-00
17.	మైక్రోవేవెన్ వంటలు	99-00
18.	సర్వదేవతాభక్తిమాల	36-00
19.	పిల్లలపేర్లు (బాబు)	36-00
20.	పిల్లలపేర్లు (పాప)	36-00
21.	మోడ్రన్ మెహంది (గోరింటాకు డిజైన్స్)	36-00
22.	మోడ్రన్ పిల్లలపేర్లు	99-00
23.	నోరూరించే నాన్‌వెజ్‌వంటలు	99-00
24.	మోడ్రన్ టైలరింగ్ (లేడీస్ & జంట్స్)	99-00

వివిధ రకాలు

ఎందరోమహానుభావులు	270-00
యోగాసనాలు	36-00
సూర్యనమస్కారములు	36-00
పొడుపు కథలు (చిన్నవి)	10-00

హిందీ-తెలుగు-స్వబోధిని	20-00
ఇంగ్లీషు-తెలుగు-స్వబోధిని	20-00
జనరల్ నాలెడ్జ్	20-00
నూరు ఎక్కాలు	10-00
1-100 టేబుల్ బుక్	10-00
1-100 టేబుల్‌బుక్ (క్రౌన్‌సైజు)	4-50
శ్రీరామకోటి	27-00
శ్రీశివకోటి	27-00
మేజిక్	30-00
అంకెలతో గారడీ	30-00
హృదయస్పందన (కవితలు)	30-00
వాత్స్యయన కామసూత్రాలు	36-00
ఎ.పి.టూరిస్ట్ గైడు	36-00
ఇంద్రజాల రహస్యాలు	30-00
మహేంద్రజాల రహస్యాలు	30-00
శరీరభాష (బాడీ లాంగ్వేజ్)	99-00
క్రియాయోగం	36-00
ఆనందంగా జీవిద్దాం	99-00
హరిశ్చంద్ర నాటకం	50-00
వాత్సాయనకామసూత్రాలు	99-00
పంచసాయకం	99-00
రతిరహస్యాలు	99-00
అనంగరంగం (కంభంపాటి స్వయంప్రకాష్)	99-00
శృంగారకేళి (కంభంపాటి స్వయంప్రకాష్)	99-00
గాయత్రీవిజ్ఞాన్	99-00
చింతామణి (నాటకం)	50-00
బాలనాగమ్మ	50-00
కాళహస్తి స్త్రీల వ్రతకథలు	36-00
కాళహస్తి రామాంజనేయ యుద్ధం(బదిరెడ్డి)	50-00
కాళహస్తి గోవింద నామాల భగవద్గీత	36-00
కాళహస్తి గృహవాస్తు చింతామణి	99-00
కాళహస్తి గృహవాస్తు మర్మాలు (బైండు)	63-00
రామరాయవాస్తుశాస్త్రం(ముద్రగడరామారావు)	90-00
ఎం.ఎస్.ఆర్.హనుమాన్‌చాలీసా	10-00
ఎం.ఎస్.ఆర్.సుందరకాండ	80-00
బ్రహ్మంగారిజీవితచరిత్ర (జవంగుల)	125-00
శ్రీ ఆదిశంకరాచార్య దివ్యచరితామృతం	40-00

కాశీరామేశ్వర మజిలీ కథలు		63-00
శ్రీలలితాసహస్రనామము(భాస్కరభాష్యం)		600-00
ప్రకృతిసిద్ధాంతములు-వేదవిజ్ఞానము-ఫలితజాతక సూత్రములు		595-00
ముదుండి విశ్వనాథరాజుగారి గ్రంథములు		
విశ్వకర్మ ప్రకాశము		80-00
ప్రాచీనవాస్తుశాస్త్రాలు-ఆధునికవాస్తుపరిశీలన	,,	250-00
నారద సంహిత	,,	150-00
వాస్తురాజవల్లభము-మూలానువాదము	,,	60-00
మయమతము - వచనము	,,	80-00
బృహత్సంహిత - వచనము	,,	160-00
వాస్తువిజ్ఞానజ్యోతి		......
పురోహిత దర్శని (గోరసవీరభద్రాచార్య)		....
విశ్వకర్మవాస్తువిద్యారహస్యములు	,,	....
వాస్తు విజ్ఞాన చంద్రిక	,,	....
మహాదశా పారిజాతం	,,	....
వాస్తు నారాయణీయం	,,	120-00
యోగావళీఖండం	,,	120-00
ముహూర్తసింధువు		150-00
సర్వార్థచంద్రిక (4భాగాలు)		1208-00
మీరే న్యూమరాలజిస్ట్ (దావూద్)		370-00
నిర్ణయసింధు (2భాగాలు)		590-00
సాయి...	,,	45-00
శ్రీ దుర్గానందలహరి	,,	200-00
ఆరతిసాయిబాబా	,,	11-00
ప్రతిష్ఠకల్పః(సాగి నరసింహమూర్తి)		500-00
తాజుద్దీన్‌బాబా సచ్చరిత్ర		100-00

సుమారు 100 సం॥రాలునాటి ప్రాచీన ప్రతులు తిరిగి
ఈ క్రింది గ్రంథములు ప్రచురించబడినవి.

శ్రీరామ మంత్రానుష్ఠానము	300-00
శ్రీరామనవరాత్రోత్సవకల్పః	300-00
సీతారామ కథా సుధ అయోధ్యకాండ	200-00
సీతారామ కథా సుధ బాలకాండ	150-00
అరణ్యకాండ	100-00
శ్రాద్ధము ఎందుకు పెట్టాలి ? షోడశ సంస్కారములు	200-00
స్మార్త కాపర్ది కారికలు	200-00
నపుంసక సంజీవనము, వైద్య శిరోమణి	200-00
విషవైద్య చింతామణి	200-00

హేమాద్రి సూరిణా ప్రాయశ్చిత్తాధ్యాయః	300-00
సర్వమూలికా గుణరత్నాకరం	300-00
ఆపస్తంబీయ ధర్మసూత్రాలు	300-00
సర్వశాంతి దర్పణం - అపర ప్రయోగ దర్పణం	200-00
గణకరంజని	200-00
సంతాన దీపిక	200-00
తిథినిర్ణయ కాణ్డః	250-00
ముహూర్త దర్పణం	200-00
జ్యోతిష శాస్త్ర రత్నము (శ్రీపతిజాతక పద్ధతి)	250-00
లఘుతాచకము	200-00
శ్రీ వైఖనస పైతృమేధిక ప్రయోగః	300-00
స్మృతి రత్నాకరము (ధర్మశాస్త్రం)	400-00
జాతకామృతతసారం	300-00
జాతక బోధిని	300-00
సంగీత విద్యాదర్పణం	300-00
సంగీత సర్వార్థసారసంగ్రహం	300-00
ముహూర్త మార్తాండం(టీకతాత్పర్యం)	450-00
జాతకరహస్యం	200-00
రాజమార్తాండం	200-00
ఆయుర్దాయదీపిక	200-00
వైద్యామృతం	200-00
అనుపానమంజరీ	200-00
నవగ్రహశాంతి విధానం-ఉదకశాంతి విధిః	200-00
చికిత్సరత్నము	200-00
స్వరచింతామణి	200-00
ద్వాదశలోహ భస్మవిధానం	200-00
దైవజ్ఞయశో విభూషణం	200-00
అనుపాన రత్నకరము	200-00
కాలామృతము	250-00
దైవజ్ఞకర్ణామృతము	300-00
రసేంద్ర చింతామణి	300-00
రసరత్న సముచ్చయం	300-00
వస్తుగుణరత్నాకరము	300-00
హోరానుభవదర్పణము	360-00
విశ్వకర్మ ప్రకాశిక వాస్తుశాస్త్రము	250-00
స్త్రీజన కల్పవల్లి	450-00
సంగీత సర్వార్థ సంగ్రహం	300-00
సంగీత సుధాసంగ్రహము	250-00
అర్క ప్రకాశము	200-00
సంగీత మార్తాండము	200-00
సంగీత ప్రథమబోధిని	200-00

వైద్యకల్పతరువు	200-00
రసప్రదీపిక	250-00
గణకానందము	250-00
శ్రీ లలితాసహస్రనామావళిః-వివరణాత్మక భావంతో	200-00
నవచండీ వేదోక్త శ్రీ దేవీ పూజాకల్పం	200-00
శ్రీ గాయత్రీ అనుష్ఠాన తత్త్వప్రకాశిక	360-00
సంగీతమార్తాండము	250-00
సారావళి	360-00
భేషజకల్పము	200-00
గురుశిష్య ఆయుర్వేద వైద్యచింతామణి	360-00
జాతకమణి	200-00
సర్వశకున ప్రకాశిక	200-00
యాజుష ప్రయోగ చంద్రిక	250-00
శిక్షావల్లీ-ఆనందవల్లీ-భృగువల్లీ	300-00
వసంతరాజ శకునము	250-00
తొట్టి వైద్యం	450-00
జ్యోతిష సిద్ధాంత సంగ్రహము (పంచాంగ గణితం)	300-00
సహస్ర యోగప్రకాశిక	300-00
శ్రీవిద్యారహస్యం	290-00
మహర్షుల చరిత్ర 1,3 300+300	
వేంకట సోమయాజీయం అను ధర్మశాస్త్రకాండము	250-00
శ్రీఆంజనేయం	216-00
రాశితుల్యవత్సర ఫలితం	200-00
నాడి జ్యోతిష విశ్లేషణ	400-00
రహస్యకుక్కుటశస్త్రం	300-00
స్త్రీ ధర్మరత్న బాండాగారము	200-00
శైవోత్సవరత్నాకరం	300-00
యాజుషప్రయోగ చిన్తామణి	300-00
సుస్వర ఋగ్వేద ప్రయోగదర్శిని	300-00
ఆయుర్వేద వైద్య సంగ్రహం	300-00
వశిష్ఠ సంహిత	360-00
హోమియోపతి గృహవైద్యం	200-00
వ్రతచూడామణి	300-00
వైశ్యధర్మప్రకాశిక	300-00
ఆలయ నిత్యార్చన పద్ధతి	200-00
స్మృతిముక్తాఫలం	300-00
ఆపస్థంబయల్లాజీయమ్	300-00
జ్యోతిషశాస్త్రసంగ్రహము	200-00
కర్మవిపాకాఖ్యయం	360-00
ముహూర్త రత్నావళి	250-00
సుదివిలోచనం	300-00
ఉత్తర కాలామృతం	200-00
సర్పవిషయ సర్వస్వసంగ్రహం	200-00